

Vale 150
437

HET HEILIGDOM
VAN
ST. SERVAAS-
EN VAN
O. L. VROUWE-KERK
TE
MAASTRICHT,

Opgeluisterd door 62 gravures, en beschreven

DOOR

M. A. H. WILLEMSSEN,

Oud-Vicaris en Bewaarder der III. Relieken.

O nimium felix Trajectum! ecclesia felix
O tua, Servati! thesauro praedita tanto.

MAASTRICHT,
ST. PAULUSVEREENIGING
1888

Provinciebibli
Minderbroeders
ALVERNA - GLD

APPROBATIO.

Imprimatur.

F. X. RUTTEN, Par.-Dec.

AD HOC DELEGATUS.

Trajecti ad Mosam, in festo Scti Servatii, 1888.

V O O R R E D E.

De vereering van de Overblijfselen der Heiligen is zoo oud als de Kerk zelve; „De geloovigen”, zoo leert het Concilie van Trente, „moeten de lichamen der Martelaren en der andere Heiligen, die met J. C. leven vereeren, daar deze lichamen de levende ledematen van J. C. en de tempel des H. Geestes geweest zijn, daar zij eensdaags door Hem tot het eeuwig leven opgewekt en met glorie gekleed zullen worden, en God door dezelve aan de menschen vele weldaden bewijst. Zij derhalve, die beweren dat men aan de Relieken der Heiligen geene vereering verschuldigd is, of dat dezelve en andere gewijde gedenkstukken door de geloovigen nutteloos geëerd worden, en dat men te vergeefs de aan de Heiligen gewijde plaatsen bezoekt om hun bijstand te verwerven, moeten volstrekt veroordeeld worden, gelijk de Kerk hen reeds vroeger heeft veroordeeld en ook nu veroordeelt.”

De leering omvat dus niet alleen de Overblijfselen der Heiligen, maar ook de bedevaarten naar dezelve, en is duidelijk op de H. Schrift gegrond. Om niet te gewagen van het Oude Testament, lezen wij in het Nieuwe bij den H. Matthaeus IX, 20, dat eene vrouw, die twaalf jaren lang aan een bloedvloeijing geleden had, den Zaligmaker volgde en den zoom Zijns kleeds aanraakte, want, zeide zij bij zich zelve: „Indien ik slechts zijn kleed mag aanraken, zal ik gezond worden.” En wat deed Jesus? Berispte Hij die vrouw, alsof zij zich aan bijgeloof had plichtig gemaakt? Integendeel, Hij prijst haar geloof en schrijft haar plotselinge genezing toe aan het geloof, waarmede zij zijn kleed had aangeraakt. „Betrouw dochter,” zoo sprak Hij, „uw geloof heeft u gezond gemaakt.” In de Handelingen der Apostelen, XIX, 12, wordt verhaald dat de Zwetdoeken en gordels van den H. Paulus op kranken gelegd werden. En met welk gevolg? De H. Schrift zelve meldt het ons: „De ziekten weken en de booze geesten gingen van hen uit.” Wat was het kleed des Heeren, wat waren de doeken van Paulus anders dan Relieken in den katholieken zin van dit woord?

Deze feiten bewijzen ten overvloede, voor al wie niet vrijwillig blind is, dat het niet alleen eene vrome maar ook eene heilzame oefening is, de Overblijfsels der Heiligen te vereeren. En wat ook is meer gegrond op de heiligste gevoelens en behoeften van het menschenhart? Waarom toch dragen wij zorg dat het ontzielde lichaam van vader of moeder met eere ten grave gedragen wordt? Waarom hechten wij ons nog na vele jaren aan den kouden grafheuvel, waaronder hun gebeente rust? O! het is omdat die lichamen overblijfsels zijn van hen, met wie wij door zoovele en zoo dierbare banden vereenigd waren! Waarom hechten wij waarde aan het aandenken, zelfs aan de handteekeningen van beroemde mannen? Het is omdat wij eene natuurlijke bewondering gevoelen voor hen die hetzij door hun vernuft het veld der wetenschap uitgebreid, hetzij door hunne heldendaden het vaderland gered hebben. Welnu, indien wij op die wijze en terecht de

gaven der natuur huldigen, zouden wij dan onverschillig mogen blijven jegens de Overblijfselen van die Martelaren, Belijders en Maagden, die „God in hun lichaam verheerlijkt (1 Cor. VI, 22) en ten allen tijde het sterven van Jesus in hun vleesch gedragen hebben (2 Cor. IV, 10)”? Zouden wij geene eer en hulde verschuldigd zijn aan de zalige asch van onze vaders in het geloof, van hen die de volkeren onderwezen hebben in de ware wijsheid (Eccli. XLIV, 4) en die, ofschoon overleden, ook nog tot ons spreken (HEBR. XI, 4) door de voorbeelden hunner heiligheid? En zien wij bij onze tegenstanders niet dezelfde handelwijze ten opzichte van diegenen, die zij als groote mannen beschouwen? Bewaren de godloochenaars niet de overblijfselen van Voltaire, de protestanten niet die van Luther? En zouden wij dan die overblijfselen niet mogen of liever niet moeten vereeren, waardoor God zoo menigmaal wonderen gewrocht heeft? Het zal dan ook niemand bevreemden, dat reeds de Christenen der 1ste en der 2de eeuw de Relieken alseen onwaardeerbaren schat beschouwden. Van den H. Martelaar Polycarpus († 166) lezen wij in den brief der kerk van Smyrna over zijn marteldood: Wij hebben zijne gebeenten, welke ons kostbaarder dan edelgesteenten en aangeneramer dan goud waren, verzameld, en op eene geëigende plaats neergelegd. Daar zullen wij, zoo God het toelaat, vergaderen en in jubel en vreugde den verjaardag van zijn sterven vieren, zoowel ter herinnering aan hen, die reeds den strijd volbracht hebben, als ter opbeuring en versterking van hen, die nog strijden moeten.”

Ten slotte zij hier nog vermeld dat Z. H. Paus Pius IX, bij Rescript van 8 Juni 1874, ten eeuwigen dage aan alle geloovigen die, gebiecht en gecommuniceerd hebbende, gedurende de zevenjarige vertooning der Relieken van af 9 tot 23 Juli de St. Servaaskerk bezoeken en hier volgens intentie van Z. H. bidden, een vollen aflat, aan de zielen in het vagevuur toepasselijk, verleend heeft.

Fig. I. BORSTBEELD VAN DEN H. SERVATIUS, van verguld koper.
 Hoogte 0,655 m.; breedte 0,51 m. — XVde en XVIde eeuw.

Fig. I. Dit beeld bevat het hoofd van den H. Servatius, Bisschop en Patroon van Maastricht, en is een geschenk van Hendrik, hertog van Beieren, die hier op wonderdage wijze genezen werd; de mijter en het onderste gedeelte, welke in het beleg van 1576 waren verloren gegaan, werden op kosten van prins Parma vernieuwd. Onder den mijter, die met schroeven op het hoofd bevestigd is, bevindt zich een insgelijks bevestigd zilveren verguld kapje, in welks midden eene opening is, in den vorm eener kruin, waardoor men den schedel zien kan. Gedeelten der kakebeenen van den H. Servatius werden, voor eeuwen, aan de S^t. Pieterskerk te Rome en aan de Roomsche keizers, Hendrik III en Karel IV, geschonken.

Fig. 11. DE NOODKIST: VOORGEVEL.
 Hoogte 0.74 m.; breedte 0.49 m. — XIIde eeuw,

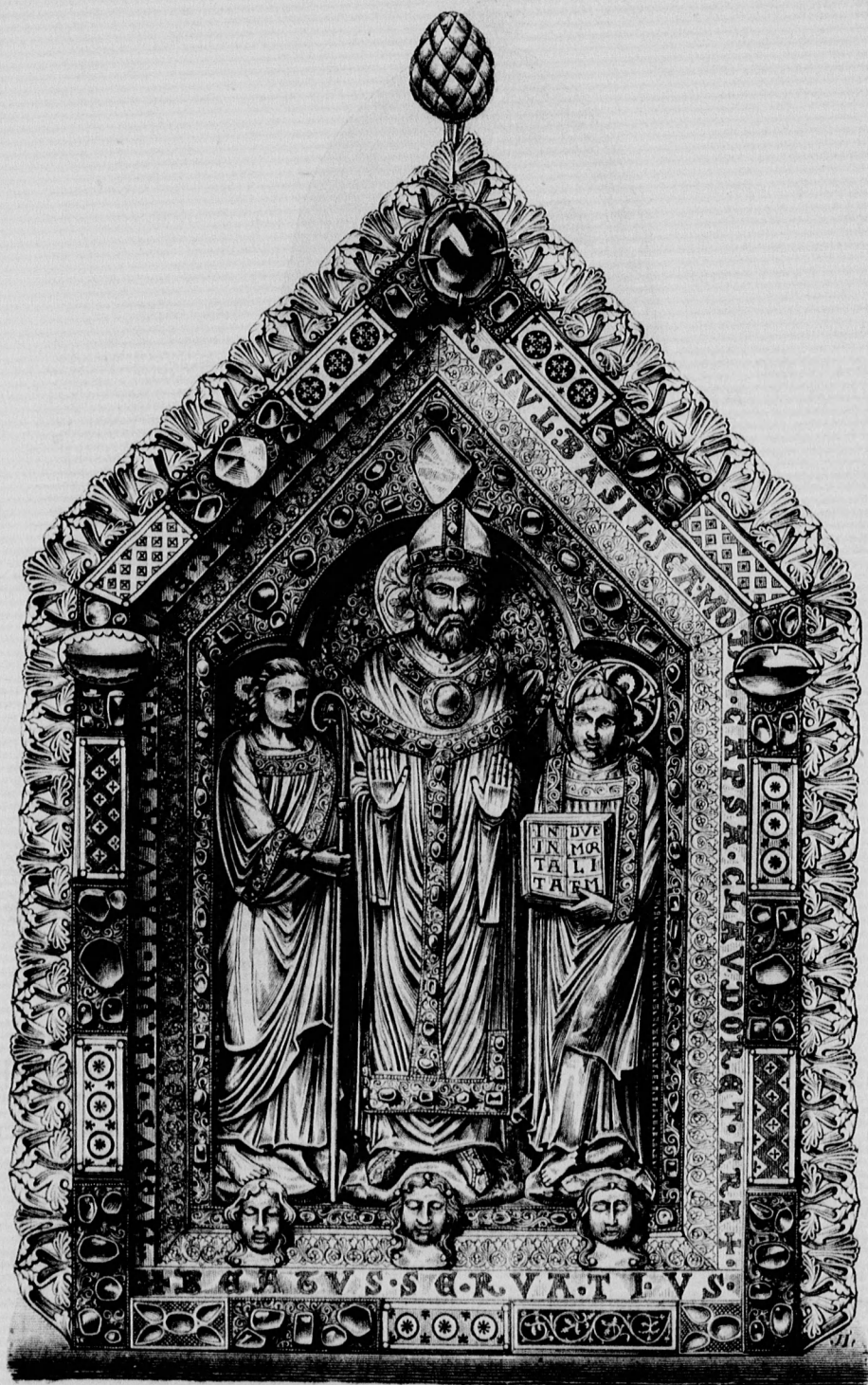

Fig. II en III. De Noodkist van verguld koper, aldus geheeten wijl zij in tijden van algemeenen nood ter vereering werd uitgesteld, bevat, behalve een gedeelte der gebeenten en asch van den H. Servatius ¹⁾, overblijfselen van zijne kleederen en bijna al de gebeenten van den H. Martinus, bisschop van Tongeren. De laatste plechtige opening der Noodkist had op den 9 Nov. 1863 plaats, onder voorzitterschap van Z. D. H. den Bisschop van Roermond. Op den voorgevel (Fig. II) is de H. Servatius in zijne verheerlijking voorgesteld, de handen opheffend, hetzij om de stad, welker Patroon hij is, te zegenen, hetzij om voor haar te bidden. Een engel, rechts, houdt den bisschopsstaf vast; een andere, links, biedt den Heilige het Boek des levens aan, met de woorden: Bekleed u met onsterfelijkheid. Op den achtergevel zetelt de Heiland, komende om de wereld te oordeelen, en ieder naar verdienste te vergelden. Langs de beide zijgevels (Fig. III.) zitten de 12 Apostelen, die met Christus

ten oordeel komen, terwijl op de dakgevels de rechtvaardigen en de zondaars, de verdiende vergelding ontvangend, zijn voorgesteld.

(1) Eene looden kist, uit het vroegere hoogaltaar in het huidige altaar der apsis overgeplaatst, bevat de overige gebeenten van den H. Servatius, welke nog in deze kerk berusten.

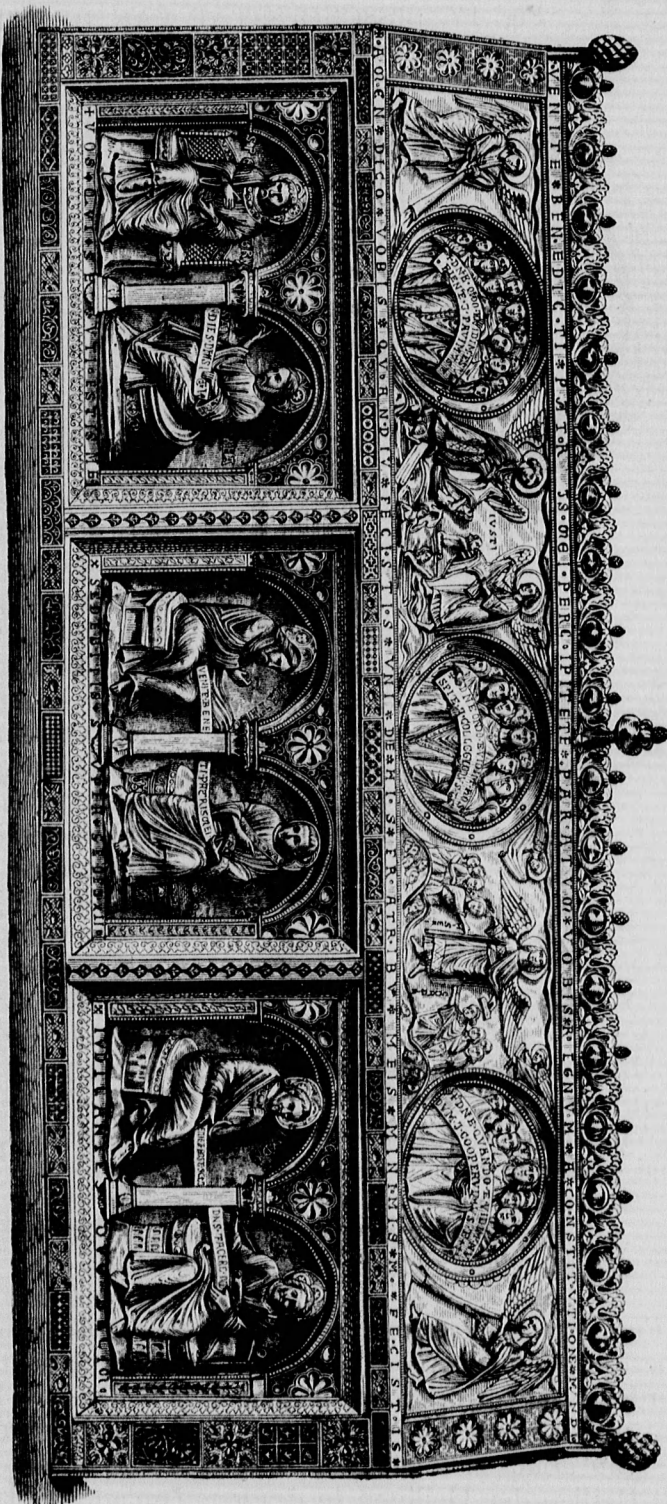

Fig. III. DE NOODKIST: ZIJGEVEL. Lengte 1.75 m.; hoogte 0.64 m.

Fig. IV. BISSCHOPSSTAF VAN DEN H. SERVATIUS.
Lengte 1,745 m. IVde eeuw.

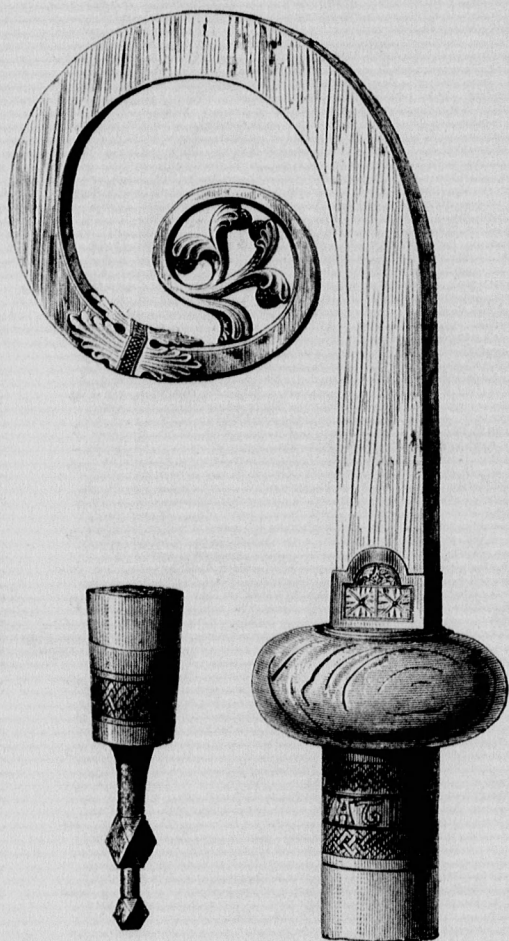

Fig. IV en V. De staf is het zinnebeeld van het gezag, en was, van af de eerste eeuwen der Kerk, bij de Bisschoppen in gebruik. Zelfs vinden wij in het leven van den H. Cesa-rius bisschop van Arles († 542), dat, onder de geestelijken die den bisschop vergezelden, er een was, notaris genoemd, wiens officie het was den staf des bisschops te dragen. In de 8ste eeuw werden de bisschopsstaven reeds zoo algemeen van kostbare metalen vervaardigd, dat de H. Burchardus, bisschop van Wurtzburg, bijzonder geprezen wordt, wijl hij nog een houten staf bezigde. Volgens de overlevering werd deze staf, welke van riet is met ivoren krul en knop, door een engel van het altaar der H. Maagd genomen en den H. Servatius in handen gesteld, toen hij, na den dood van den H. Valentinus, tot bisschop der Tongeren werd aangesteld. Bij de verheffing van den H. Servatius in het jaar 726 door den den H. Hubertus, laatsten Bisschop van Maastricht, werd de staf ter rechterzijde van den Heilige lig-

gend gevonden. De versieringen van verguld zilver dagteekenen uit het begin der 13de eeuw.

Wij laten hier het opschrift (Fig. V) volgen, dat op den vergulden rand onder den knop te lezen staat:

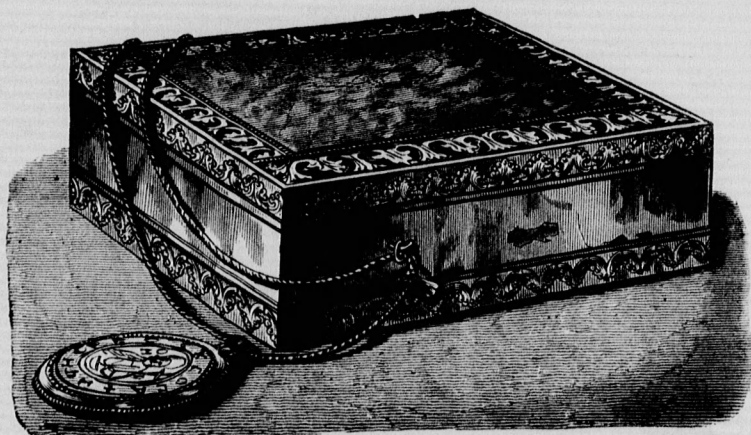
Fig. V.

BACVVSSEISERVATII

Fig. VI. Sinds de eerste eeuw waren er altaren van steen, en deze moesten, volgens Apostolisch voorschrift, met het heilige chrisma gezalfd worden; van af de 3de eeuw bestaat het gebod Relieken der Martelaren erin neêr te leggen, en reeds in de 4de eeuw worden altaren aangetroffen van goud met edelgesteenten versierd, want niets was te kostbaar om den Heilige der Heiligen te dragen. Draagbare of reis-altaren waren, in de eerste dagen der Kerk, noodzakelijk voor de priesters, die aan de ongelooovigen het Evangelie gingen verkondigen. Ten einde gemakkelijk

vervoerd te kunnen worden, waren zij licht en klein in omvang. De altaarsteen (een groene slangesteen) van den H. Servatius rust in hout, omgeven van gegraveerd zilver, welks randen met vergulde wijngaard-bladeren, uit de 12de eeuw schijnen te dagteekenen.

Fig. VI. DRAAGALTAAR VAN DEN H. SERVATIUS.
Lengte 0,19 m.; breedte 0,15 m.; hoogte 0,06 m. IVde eeuw.

De zilveren omvatting is in het jaar 1873 hersteld, en de onderste plaat, van verguld koper, door eene zilveren vervangen.

Fig. VII. ZEGEL VAN DEN H. SERVATIUS
in natuurlijke grootte IIIde of IVde eeuw.

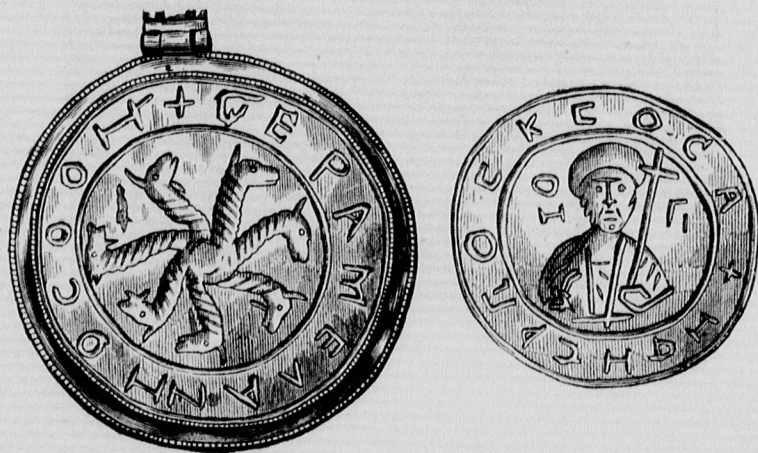

Fig. VII. Het zoogenaamde Zegel van den H. Servatius, van oudtijds aan het altaar bevestigd, is eigenlijk een lensvormige bloedsteen, van een zilveren ring omgeven, en voorstellende, van den eenen kant een zevenhoofdigen draak, van den anderen kant een borstbeeld, wellicht van den H. Apostel Joannes, die de rechterhand opheft en in de linker een kruis draagt; beide figuren zijn omgeven van een, tot dusverre onopgehelderd, Grieksch opschrift, welks letters de 3de of 4de eeuw kenmerken. Vol-

gens sommige geleerden heeft deze steen een gnostischen oorsprong, en zou dus aan het altaar prijken als zegeteeken over eene ketterij, welke de menschheid van Jesus Christus en zijn kruisoffer loochende, en door den H. Servatius krachtig bestreden werd. Anderen, vooral op het Grieksch opschrift en op de figuur van den Heilige steunend, zien in deze voorstelling de zegepraal verbeeld, welke Jesus Christus, of de getrouwe Christen, op den jongsten dag over den helschen draak, die in de Openbaring van den H. Joannes meermalen genoemd wordt, zal behalen. Voor deze christelijke beteekenis schijnt ook de visch te pleiten, welke achter een der koppen van den draak zichtbaar is en bij de eerste Christenen als het zinnebeeld van Jesus Christus gold.

Fig. VIII. ZIJDEN STOF,
gevoilen in het reisaaltaar van den H. Servatius. XIIIde eeuw.

Fig. VIII. Deze zijden stof bevond zich tot dusverre onder het hout van St. Servaas reisaaltaar, waarschijnlijk ter beschutting der Relieken, welke er oudtijds, volgens het bekende voorschrift aanwezig waren. Deze stof dagteekent ten minste uit de 13de eeuw en schijnt uit Sicilië herkomstig. Behalve de versieringen, aan het plantenrijk ontleend, stelt zij het bovenste gedeelte van een hoofd, waarschijnlijk van een leeuw, voor. Sinds de boven (bl. 9 onder Fig. VI.) vermelde herstelling, is deze merkwaardige stof gevoegd bij de vele oude in deze kerk bewaarde stoffen, waaronder zich nog een stuk bevindt, dat bij het hier verbeelde schijnt te behooren.

Fig. IX. REISKELK VAN DEN H. SERVATIUS,
van vergu'd zilver.

Hoogte 0,125 m.; doorsnede van den voet 0,09 m., van de cuppa 0,09 m.; diepte van de cuppa 0,042 m.; doorsnede van de pateen 0,123 m.

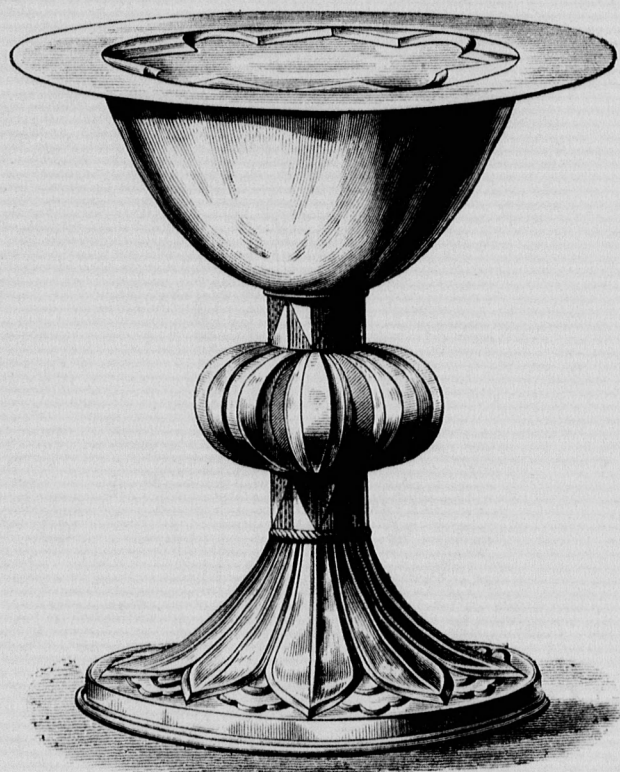

Fig. IX. Deze kelk heeft niet meer den vorm, dien hij had ten tijde van den H. Servatius. Even als de drinkbeker, welke hierachter volgt (bl. 15), werd hij, naar alle waarschijnlijkheid, in de verwoesting der tijden of oorlogen, beschadigd of gebroken, en uit de oorspronkelijke stof vernieuwd, zoodat hij sinds nog altijd als de kelk, door den H. Servatius bij het Misoffer gebruikt, is vereerd geworden. Dergelijke verwisselingen van vorm hadden oudtijds meer plaats, zonder iets aan de waarde der Reliek te verminderen, zooals onder anderen het geval is met een van de kruisnagels des Heeren, dien de moeder van keizer Constantinus den Groote, de H. Helena, voor het keizerlijk paard in een gebit deed veranderen, dat nog immer onder den naam van den heiligen Nagel, te Carpentras in Frankrijk de hoogste vereering geniet. Behalve dezen kelk bezat de Schatkamer voorheen nog een kelk van den H. Servatius. Deze was van kristal, met gouden voet, rand en handvatsels, en verdween tijdens den inval der Franschen in 1797.

Fig. X. BISSCHOPPELIJK GEWAAD VAN DEN H. SERVATIUS.
Doorsnede der kringen 0,28 m. IVde eeuw.

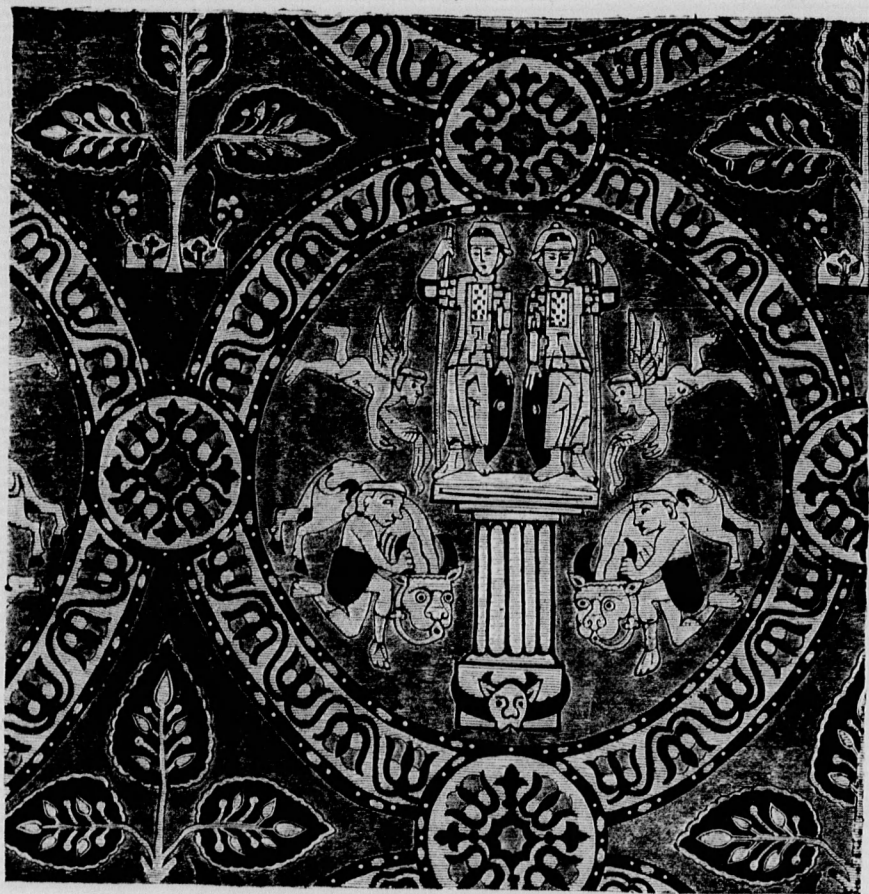

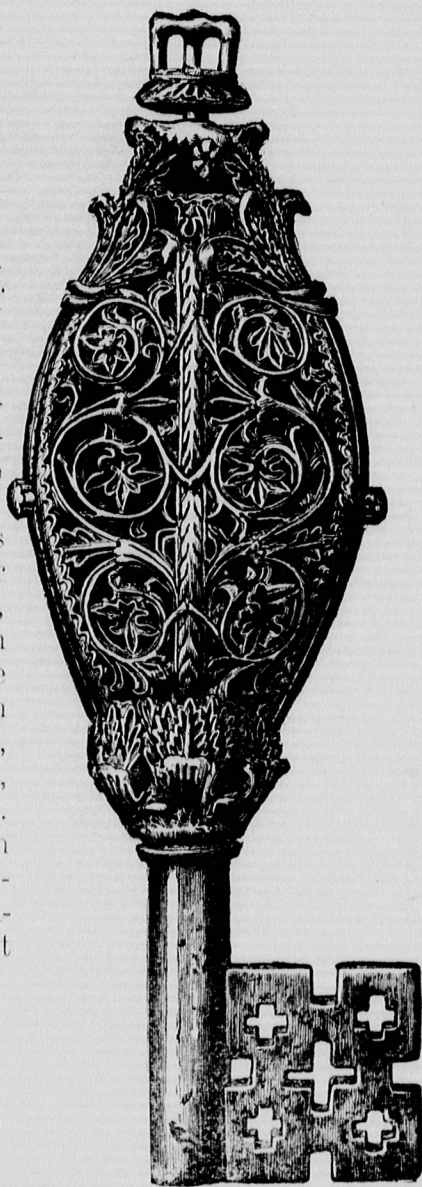
Fig. X. Reeds in de eerste eeuwen droegen de Priesters bij het H. Mis-offer uit eerbied bijzondere gewaden, welke zich van de gewone kleederen door kostbaarheid onderscheidden. Bij de verheffing van den H. Servatius, in 726, vond men zijn lichaam, volgens oud gebruik, nog bekleed met het bisschoppelijk gewaad, dat sinds, met zijne gebeenten, in de Noodkist bewaard bleef. Toen deze in 1863 was geopend, werd een gedeelte van hetzelfde afgenomen en in eene bijzondere Relieken-kast bewaard. De figuren (een heidensch offer), die hetzelfde versieren, geven duidelijk den tijd van zijn ontstaan te kennen: in de vierde eeuw toch had het Christendom nog geen algemeenen invloed op de kunst, en toen deze, na de invallen der der barbaren, herleefde, was zij bepaald christelijk. Ofschoon onze Figuur de zijden stof als ongeschonden voorstelt, is zij door het lange tijdsverloop, op vele plaatsen beschadigd.

Fig. XI. SLEUTEL VAN DEN H. SERVATIUS.
Lengte 0,29 m. IVde eeuw.

Fig. XI. De diepe eerbied, die men van den beginne af de overblijfselen van den Prins der Apostelen toedroeg, was oorzaak dat van zijn heilig lichaam, in de eerste eeuwen, niets werd afgenomen; om echter aan den aandrang der geloovigen te voldoen, schonken de Pausen soms aan Bisschoppen of andere hoog geplaatste personen, zijden doeken welke op het graf des H. Petrus gerust hadden, of wel vijlsel of stukjes van de ketenen, waarmede hij was geboeid geweest. Dat vijlsel of die stukjes werden gesloten in een ring, welke de schakels van de ketenen nabootste, of ook in een kruis of sleutel, beide zinnebeelden van den marteldood en van het oppergezag des H. Petrus; kruis en sleutel werden aan den hals gedragen. Ofschoon de geschiedenis meerdere sleutels, gewoonlijk Sleutels van St.-Pieter geheeten, vermeldt, zijn er thans nog slechts twee bekend, die namelijk, welke de H. Petrus aan den H. Servatius en aan den H. Hubertus schonk. Onze eerste Bisschop ontving dezen Sleutel, die thans zijn naam draagt, toen hij, omtrent het jaar 376, naar de graven der Apostelen was getogen, om den ondergang van zijn volk af te weren. Bij de verheffing, in 726, werd de Sleutel aan de linkerzijde van zijn heilig lichaam gevonden, en was, zooals onze oude dichter, Heynrick van Veldeken, zingt, van oudsher het voorwerp eener bijzondere vereering:

»Hij lach voele scone
Die Gods ghebenediede:
Te zijne rechter sijden
Lach der Busscop staff;
En ane dander sijde, dat hoem gaff
Sinte Peter, loen hij te Romen was,
Den sloetel, dien hij gaff Sinte Servaes,
Van hiemelschen ghewerke,
Die noch is in sijne kerken.
Des is ghecert alle dit lant,"

»Dien hevet noch sijne kercke
Te lijteiken ende te trooste."

Bij het einde der boetprocessiën gaf de Deken van het Kapittel aan het volk daarmede den zegen.

Fig. XII. PELGRIMSSTOK VAN DEN H. SERVATIUS.
Lengte 1,14 m.: breedte van het handvat 0,11 m. IVde eeuw.

Fig. XII. Toen de H. Servatius van zijne bedevaart naar Rome terugkeerend, reeds in het bisdom van Spiers was aangekomen, zat hij op zekeren dag neder om uit te rusten en voor zijn brandenden dorst lasenis te zoeken; doch nergens was eene waterbron te bespeuren. In dien hoogen nood wendde hij zich, vol betrouwen, tot Den gene, wiens bijstand hij reeds zoo menigmaal had ondervonden. „Heere Jesus,” zoo bad hij, „Gij die de bron van alle goed en immer barmhartig zijt, wees mij genadig! Uit uwe heilige zijde vloede voor ons water en bloed, dat heilzaam is tegen den eeuwigen dorst en tegenken was, is in 1873 in eene zilveren doorgebroken bus opgesloten, waar- door hij steeds zichtbaar blijft.

het eeuwig verderf. . .,” en ziet, terwijl hij met zijn pelgrimsstok in de aarde het kruisteeen maakte, ontsprong eensklaps, als eertijds onder de roede van Mozes, eene heldere en verkwikkende bron, bij welke in de volgende tijden vele zieken genezing vonden. Deze pelgrimsstok, die den vorm heeft van een griekschen bisschopsstaf, wordt nog altijd in de kerk van St. Servaas bewaard. Het ivoren handvat, waarvan een stukje verloren was, is in 1870 hersteld. Het verraadt, door zijne versiering, een grieksch-italiaanschen oorsprong; de rieten stok, die, wegens zijn hoogen ouderdom, herhaaldelijk gebroken

Fig. XIII. DRINKBEKER VAN DEN H. SERVATIUS.

Doorsnede 0,1 m.; diepte 0,06 m. IVde eeuw.

Fig. XIV. BOKAAL DEN DRINKBEKER BEVATTEND.

Hoogte 0,18 m.; doorsnede 0,13 m.
XVIIde eeuw.

Fig. XIII en XIV. Van af de 12de eeuw zijn er bewijzen voorhanden, dat de geloovigen, om van de koorts genezen te worden, uit den beker van den H. Servatius kwamen drinken, en dat hun vertrouwen niet beschaamd werd.

Volgens de overlevering werd deze beker (Fig. XIII) door een engel aan den H. Servatius gebracht, evenals zulks ten gunste van den profeet Elias had plaats gehad, toen God de reeds vermelde fontein had doen ontspringen:

»Eynen nap hem dinghel brochte
Daer hij des borns mede drincken mochte
Die noch in sijn monster es;
Ende die vanden febres
Sieck sijn ende onghesont,
Comen daer te meagher stont,
Ende begheeren mit groten vlijt,
Om der siecheit te werden quijt,
Ende dat sij moghen daer uut drencken;
Want sij dan te ghenesen dencken
Alst ouch deekwijle gheschiet, dats waer
Daer omme soe comen deekwijle daer
Voelc volcks van vreuven en van mannen.»

Stof en vorm van den beker, die van glasis, brengen zijn ontstaan onbetwistbaar terug tot de dagen van den H. Servatius. Waarschijnlijk door het veelvuldig gebruik werd de beker gebroken, en in de 16de eeuw in een zilveren vergulden bokaal (Fig. XIV) ingezet, waarin hij nog voortdurend tot boven gemeld doel gebruikt wordt.

Fig. XV. GOUDEN KRUIS MET IVOREN CHRISTUSBEELD.

Lengte 0,165 m. Xde eeuw.

Fig. XV. Het was terwijl hij bij dit kruis bad, dat de hertog van Beieren, die in 1403 het borstbeeld van St. Servaas ten geschenke gaf (bl. 5), genezen werd. Oudtijds bevatte het Relieken van verschillende Heiligen.

Het grieksch kruis, dat boven het hoofd van het Christusbeeld is ingezet, is wellicht het gouden kruis, dat de verheffing van St. Servaas in 726 op diens borst gevonden werd: dit zoude dan ook de reden zijn, waarom dit

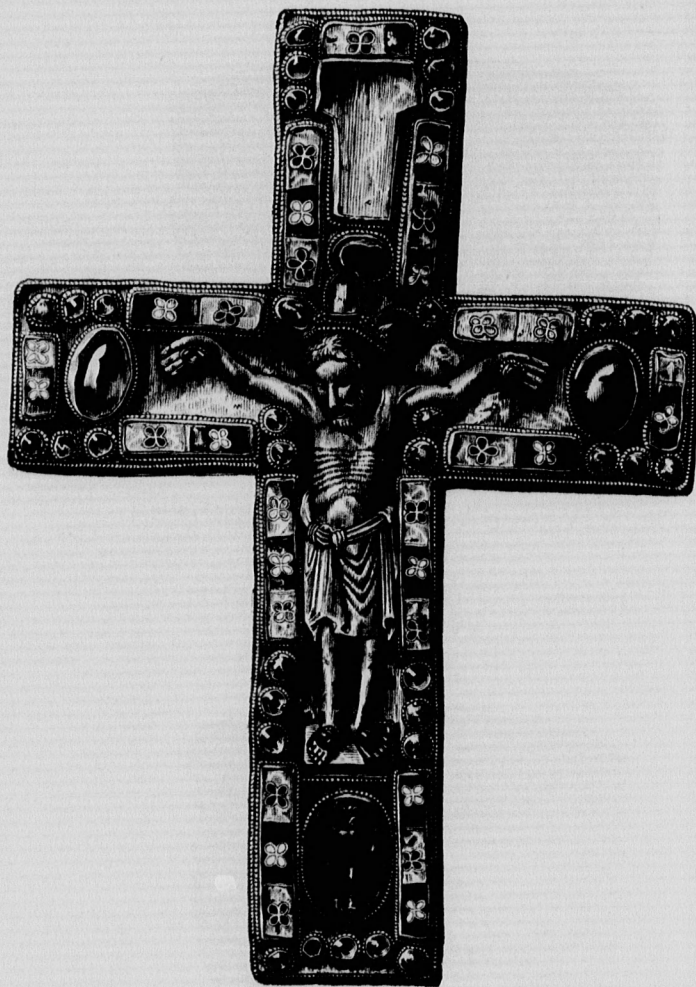
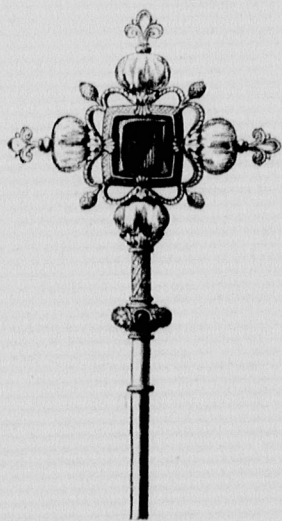

Fig. XVI.
PROCESSIONSKRUIS,
van bergglas.
Breedte 0,24 m.
XIIde eeuw.

merkwaardige kruis soms als het kruis van den H. Servatius wordt aangeduid. Kruisen als het onderhavige werden voorheen onder eene kroon boven het altaar gehangen, om den volke te verkondigen dat Christus heerscht en dat in het kruis alleen heil en roem te vinden zijn.

Fig. XVI. De steel van dit prachtige kruis, met koperen verguld invatsel, is in 1873 hernieuwd.

Fig. XVII. STEENEN GRAFTOMBE. a. VOORZIJDE.
Lengte 1,56 m.; hoogte 1,32 m.; breedte 1,09 m. IVde eeuw.

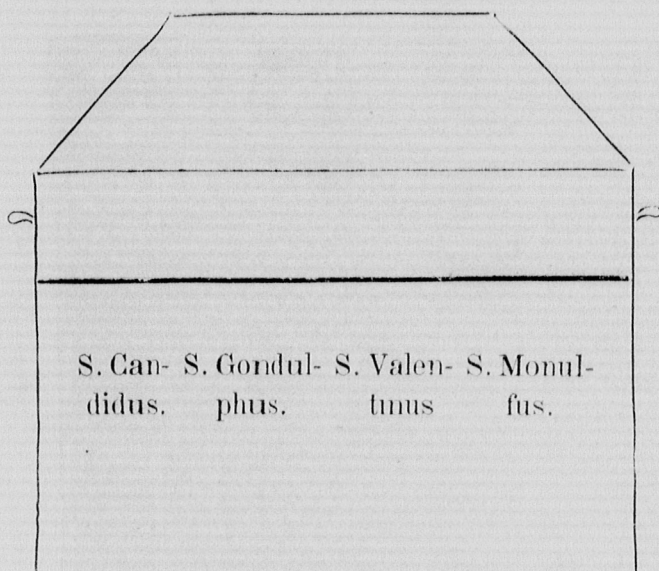

Fig. XVIII. b. DOORSNEDE in de breedte.

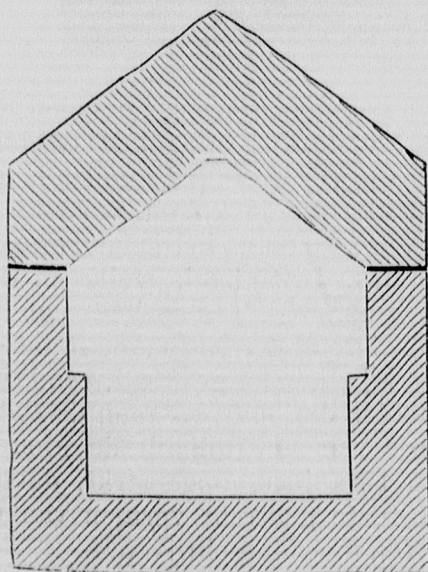

Fig. XVII en XVIII. Deze zware grafftombe, thans wederom gelijk in vroegere eeuwen, achter het altaar der krocht van St.-Servaas geplaatst, diende, naar allen schijn, oorspronkelijk als familiegraf, waarin de heidensche Romeinen de asch hunner dooden bewaarden. Volgens de overlevering legde de H. Servatius, bij zijne komst van Tongeren naar Maastricht, daarin het lichaam van zijn voorganger, den H. Martinus, Bisschop van Tongeren, dat later bij het gebeente van onzen Beschermhei-

lige zelve in de Noodkist werd bijgezet. Toen bij de kerkwijding van St.-Servaas in 1039 de lichamen der H. Monulphus en Gondulphus, Bisschoppen van Maastricht, verheven waren, werden zij den 10 Augustus in deze kist neergelegd bij de lichamen der H. Valentinus en Candidus. Deze vier heilige lichamen bleven er in rusten tot 1797, in welk jaar de kerk door de Franschen werd ontheiligd, en bevinden zich thans in eene prachtige vergulde houten kist, terwijl in de oude steenen kist, van ieder der vier heilige Bisschoppen, kleinere Relieken zijn neergelegd. De Figuren der Bisschoppen, die de voorzijde sieren, dagteekenen van het jaar 1623, toen de tombe plechtig onderzocht werd.

Fig. XIX. RELIEKEN-TAFEL DER H. CATHARINA,
van verguld koper.
Hoogte en breedte 0,33 m. XIII—XIVde eeuw.

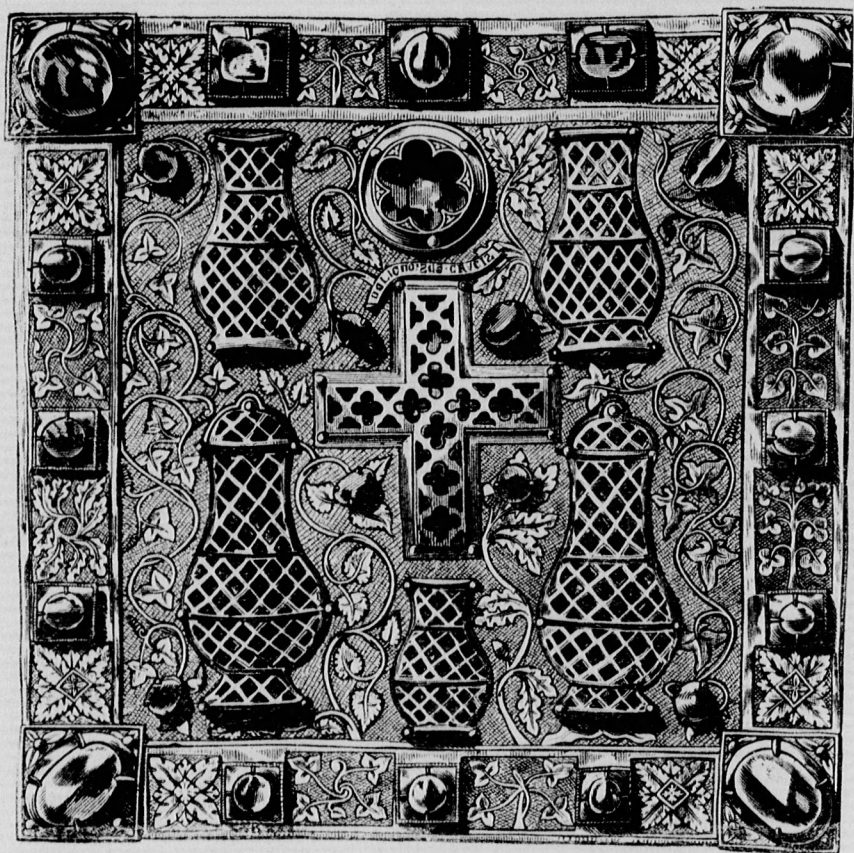

Fig. XIX. Onder de vier traliën, bezijden het middenkruis, bevinden zich even-zoovele glazen fleschjes, gevuld met wonderlijke olie uit de overblijfselen der H. Maagd en Martelares Catharina gevloeid. In het midden is een stuk van het H. Kruis; daarboven een stuk van de kolom, waaraan de Zaligmaker, bij de geeseling, gebonden was; beneden het kruis berusten Relieken van den heiligen Apostel Mathias. Deze tafel, welke in den loop der tijden veel had geleden, is in 1873 hersteld. Ten opzichte van het lasterlijke beweren van Calvijn, als zoude het getal der bestaande Relieken van het H. Kruis zoo groot zijn, dat zij, bij elkander gevoegd, een kruis zouden uitmaken, wel honderd maal grooter dan dat, waaraan de Zaligmaker gestorven is, zij hier uit het werk van M. Rohault de Fleury. (*Mémoire sur les instruments de la Passion*), opgemerkt, dat al de thans bekende Relieken nog niet het 40ste gedeelte vormen van de grootte, welke men aan het Kruis des Heeren moet toeschrijven.

Fig. XX. PATRIARCHAAL KRUIS van verguld zilver.
Hoogte 0,73 m.; doorsnede van den voet 0,41 m. XVde eeuw.

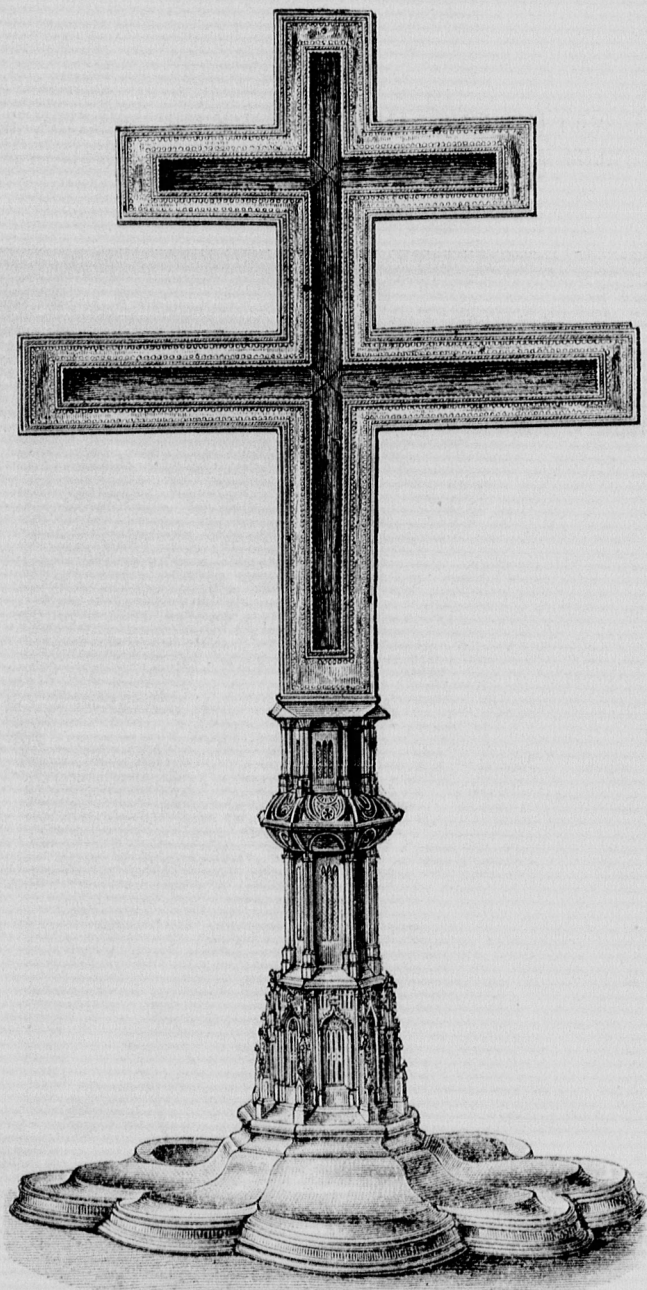

Fig. XXI. Dit kostbare kruis (zie bl. 15), in 1490 door den Maastrichtschen goudsmid, meester Ulric, vervaardigd, bevat 35 bij elkander gevoegde stukken van het heilig kruishout des Heeren. Het werd van oudsher op den Goedenvrijdag en op de feestdagen van Kruisvinding (3 Mei) en Kruisverheffing (14 Sept.) ter vereering uitgezet, en is in 1873 hersteld geworden.

Fig. XXI. RELIEKENTAFEL VAN HET H. KRUIS, in steen.
Hoogte 0,34 m ; breedte 0,16 m. ; dikte 0,03 m. XIIIde eeuw.

Fig. XXII. Deze Reliekentafel, van achteren met kostbare oude zijde bekleed, bevat, evenals nog twee andere van denzelfden vorm, gedeelten van het H. Kruis.

Fig. XXII. RELIEKENTAFEL VAN HET H. KRUIS, in horenssteen.
Hoogte 0,29 m.; breedte 0,245 m.; dikte 0,023 m. XIII—XIVde eeuw.

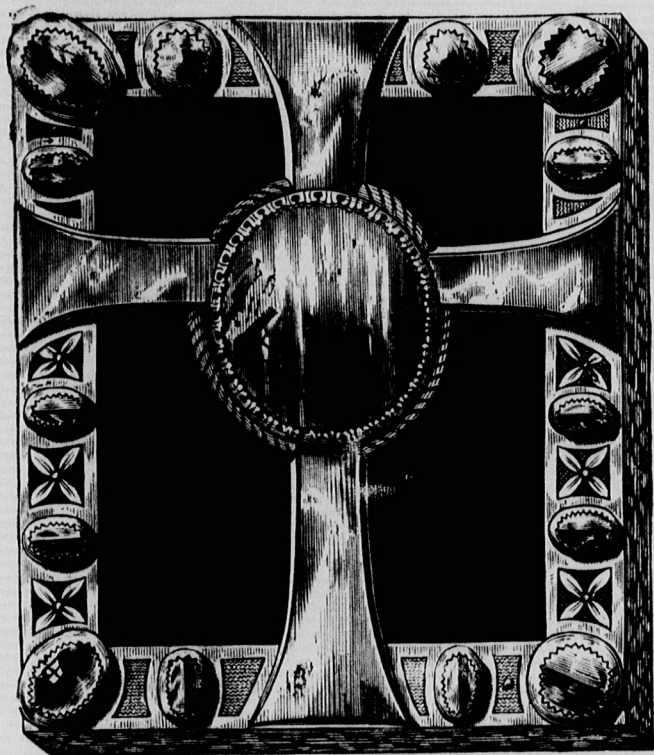

Fig. XXIII. KISTJE VAN VERZILVERD HOUT
met vergulde versieringen.

Lengte 0,235 m.; breedte 0,13 m.; hoogte 0,09 m.
XIVde eeuw.

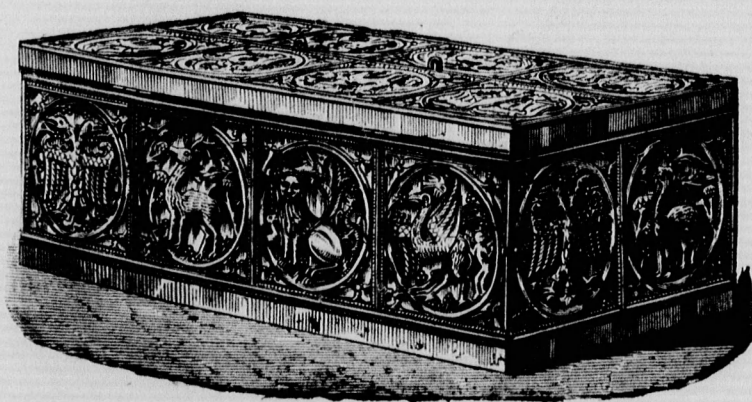

Fig. XXII. Ook deze tafel bevat, evenals de drie vorige, onder bergkristal, kleine stukken van het H. Kruis. Oorspronkelijk schijnen deze vier tafels, wellicht ten tijde der kruistochten, voor draagaltarengediend te hebben, en later tot het bewaren van Relieken te zijn gebezigd.

Al de vermelde Relieken-tafels zijn nog voorzien van stevige zijden koorden, waarmede zij bij de Processiën om den hals gedragen werden.

Fig. XXIII. In dit keurige kistje rusten drie stukken van den linnen doek, waarin het Lichaam onzes Heeren Jesus Christus in het graf is neergelegd. Deze stukken zijn 0,02 m. breed en hebben gezamenlijk eene lengte van 0,12 m. Op het linnen zijn nog duidelijk rood- en purperachtige vlekken zichtbaar, wellicht merkteekenen van het allerheiligste Bloed of van de kostbare reukwerken, waarmede Joseph van Arimathëa en Nicodemus het Lichaam des Heeren in den grafdoek gewikkeld

hebben. De stof waarop de Reliek bevestigd is, is met stikwerk versierd en geeft het volgend vers uit het Officie van den allerheiligsten Graf doek te lezen:

»Het merk der wreede doodstraf staat
Gedrukt in 't heilig doodgewaad.»

De eerbiedwaardige Beda bemerkt, dat, ter herinnering aan 's Heeren Grafdoek, het H. Misoffer niet op zijden of gekleurde stoffen, maar op wit linnen wordt opgedragen. Het kistje zelf, dat in 1873 is hersteld geworden, is vervaardigd uit eiken hout, van binnen en van buiten verzilverd, en bedekt met opengewerkte versieringen van verguld tin. Het viertal dieren dat zich regelmatig behaalt, bestaat uit een dubbel adelaar, een hert, een leeuw en een griffoen.

Fig. XXIV geeft, in natuurlijke grootte, een der figuren weder, welke het kistje van den Grafdoek des Heeren versieren.

Fig. XXV. BUS VAN VERGULD KOPER met geëmailleerde versieringen. — a. Voorkant. Hoogte 0,15 m.; breedte 0,14 m.; diepte 0,05 m. XIIIde eeuw.

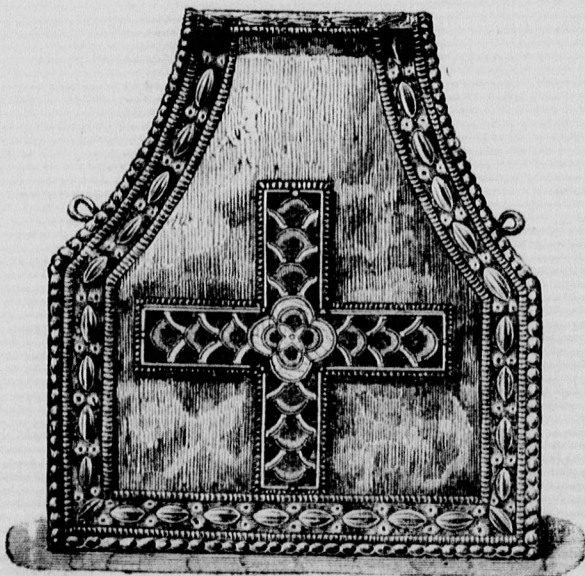

Fig. XXIV.

Fig. XXVI. b. ZIJKANT van Fig. XXV.

Fig. XXV-XXVI. Relieken van het Graf des Heeren werden door onze vrome voorouders in de hoogste eere gehouden: dat Graf toch was de wieg, waaruit voor ons het leven ontsproten is. Bovenstaande bus bevat meerdere stukjes steen van het heilig Graf.

Fig. XXVII. ENGEL VAN VERGULD
KOPER

Hoogte 0,59 m.; breedte 0,21 m.
XIIde eeuw.

Fig. XXVII. Deze Engel, met nog een dergelijken, behoorde, voor de Fransche revolutie, aan de Schatkamer van de Onze Lieve Vrouwe-kerk te dezer stede. Beiden bevatten voorheen Relieken. Het wierookvat, dat zij dragen, herinnert aan het woord van het Boek der Openbaring (Kap. 8, v. 3): "Een engel kwam en plaatste zich voor het altaar, en hij had eene gouden rookschaal; en hem werd veel reukwerk gegeven, opdat hij van de gebeden aller Heiligen zoude leggen op het gouden altaar dat voor den troon Gods is. En de rook des reukwerks van de gebeden der Heiligen steeg van de hand des engels voor Gods aangezicht op."

Fig. XXVIII. STRUISVOGELEI.

Doorsnede in de lengte 0,17 m.
XIVde eeuw.

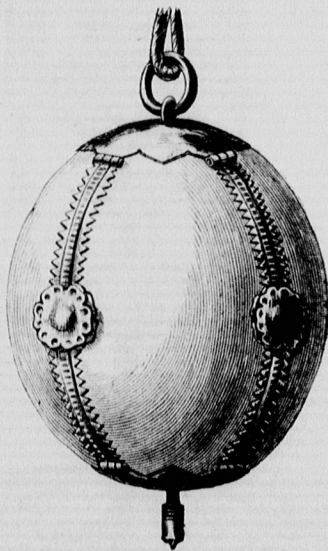

Fig. XXVIII. Het ei is een zinnebeeld onzer toekomstige verrijzenis: vandaar het gebruik der Paascheieren.

Dit struisvoegelei bevat Relieken van de H. Prisca, Maagd en Marten-

lares († omtrent het jaar 54, den 18 Januari) en van de H. Walburgis, Maagd († 25 Februari 778). Uit het graf dezer laatste, te Eichstatt, vloeit nog steeds eene wonderbare olie.

Fig. XXIX. MONSTRANS VAN VERGULD ZILVER.

Hoogte 0,50 m.; breedte des voets 0,21 m. XIVde eeuw.

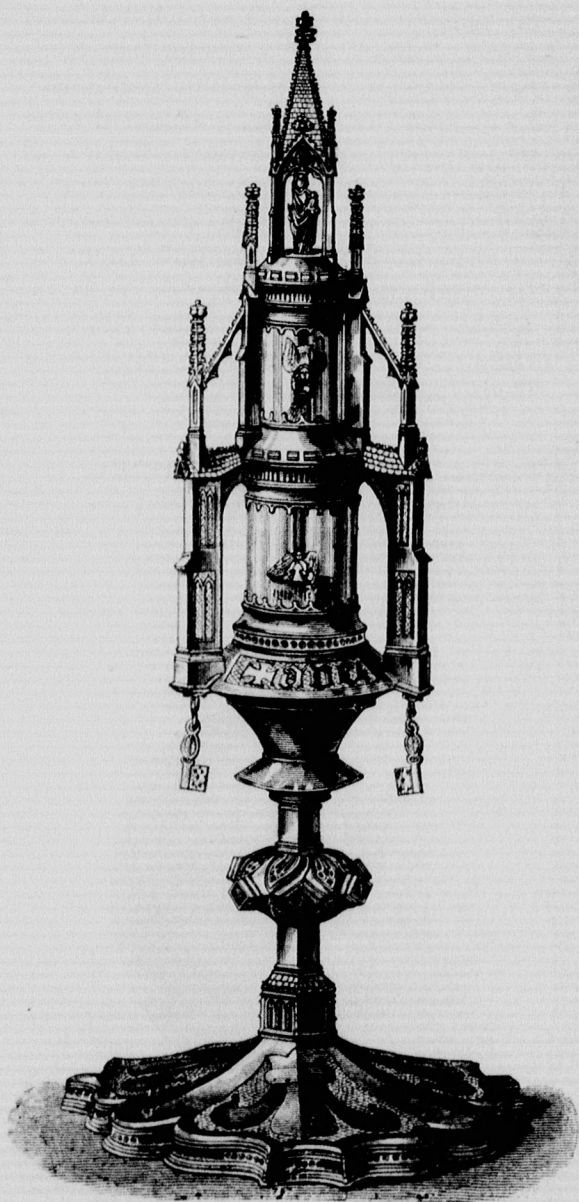

Fig. XXX. In deze ivoren doos, met zilveren beslag, bevinden zich Relieken van de III. Japaansche Martelaren († Februari 1597).

Fig. XXIX. Relieken van het hoofdhaar der Heiligen werden reeds in de eerste eeuwen der Kerk met eerbied bewaard, evenals zulks heden nog het geval is met haren van personen, welke ons dierbaar geweest zijn. Geen wonder derhalve, dat de haren der H. Maagd Maria, welke, volgens Joodsch gebruik, na haren dood waren afgesneden geworden, met de grootste zorg bewaard bleven. De H. Gregorius, bisschop van Tours († 17 Nov. 595) verhaalt van zich zelve dat hij haren der H. Maagd in een gouden kruis besloten, op de borst droeg. Deze monstrans bevat, in het onderste kristal, van het haar der allerzaligste Maagd, en in het bovenste, van het haar van den H. Joannes Evangelist, den leerling dien Jesus liefhad.

Fig. XXX. IVOREN DOOS.

Hoogte 0,05 m.; dooreenede 0,096 m. XIVde eeuw.

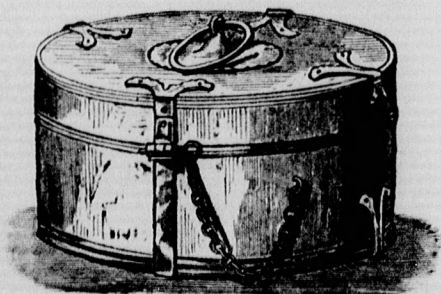

Fig. XXXI. ZILVEREN BORSTBEELD V. DEN H. JOANNES DE DOOPER.
Hoogte 0,115 m.; breedte van den voet 0,115 m. — XIVde eeuw.

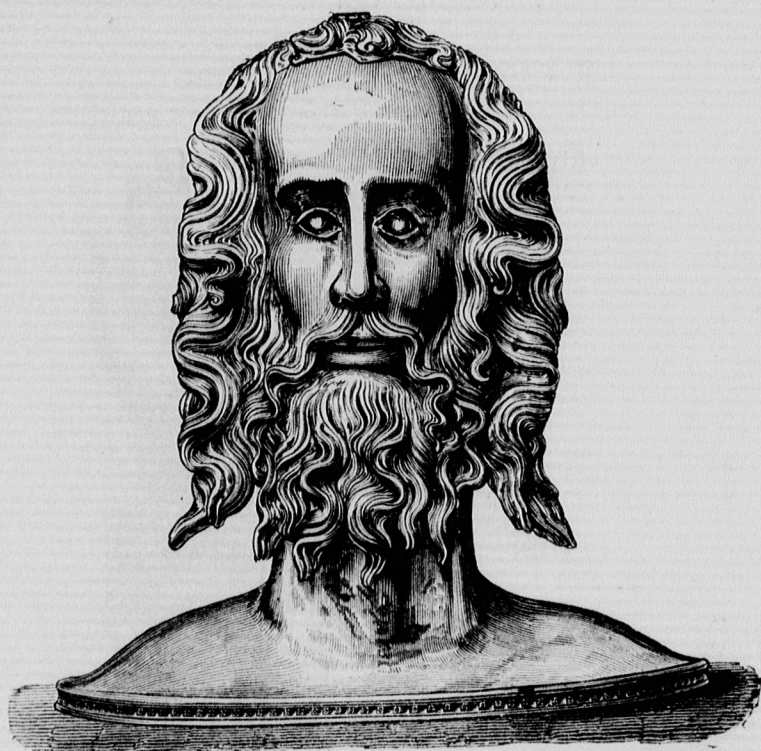

Fig. XXXI. In dit hoofd worden Relieken bewaard van den heiligen Voorlooper des Heeren, van wien de Zaligmaker zelf getuigde, dat er onder de zonen der vrouwen niemand was opgestaan, meerder dan Joannes de Dooper. (Matth. XI, 11)

Het beeldje zelf is als kunstwerk hoogst merkwaardig.

Fig. XXXII. PAX TAFELTJE VAN VERGULD ZILVER
Hoogte 0,078 m.; breedte 0,056 m. — XVIde eeuw.

Fig. XXXIII.
IVOREN DOOSJE
Hoogte 0,06 m.
XIVde eeuw.

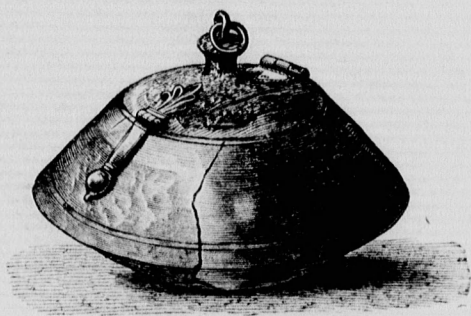

Fig. XXXII. Dit fijn bewerkte tafeltje, de kruisiging des Heeren voorstellend, werd vroeger in het koor aan de geestelijkheid te kussen toegereikt voor de H. Communie.

Fig. XXXIII. Dit merkwaardige doosje bevat Relieken van den Nico-medischen geneesheer, den H. Pantaleon († 27 Juli 303), een der roemrijkste Martelaren ten tijde der vervolging van de keizers Diocletianus en Maximianus.

Fig. XXXIV. ARM VAN GEDREVEN ZILVER.

Hoogte 0,89 m.; doorsnede van den voet 0,215 m. XVde eeuw.

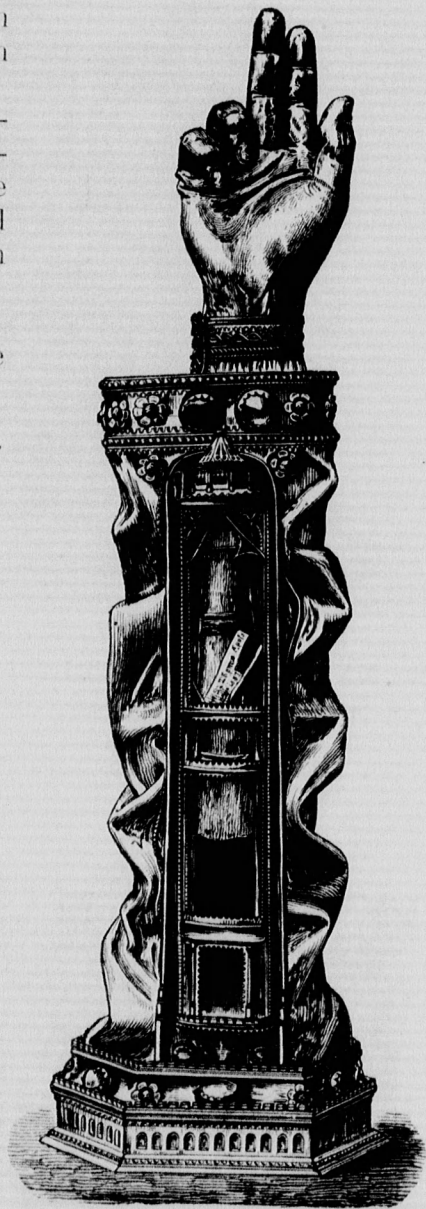
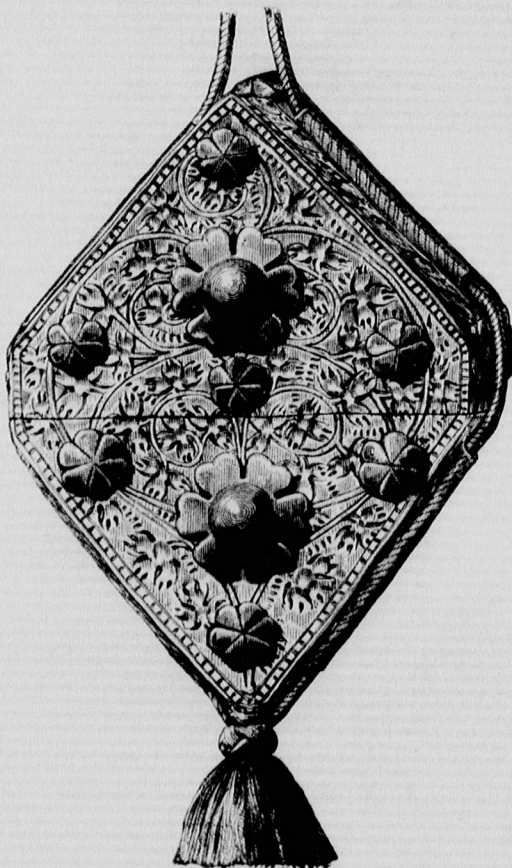
Deze zilveren arm, met kostbare steenen versierd, bevat den rechter-bovenarm van den H. Apostel Thomas.

De eerste christelijke koning van Jerusalem, Godfried van Bouillon, wiens broeder Boudewijn de stad Edessa, waar de H. Thomas begraven lag, in 1097 had veroverd, schonk deze kostbare Reliek aan de St. Servaas-kerk.

Op den feestdag van den H. Thomas (21 December) is aan alle geloovigen, die de

Fig. XXXV. LEDEREN BEURS.

Hoogte 0,24 m.; breedte 0,10 m. XIVde eeuw.

St. Servaas-kerk godvruchtig bezoeken, een volle Aflaat verleend door Paus Leo XII, op de gewone voorwaarden.

Fig. XXXV. Deze merkwaardige beurs van geprent leder met vergulde koperen versieringen bevat Relieken van den H. Antonius, Abt († 17 Januari 356), en van den H. Walericus, Bisschop († 4 Juli 973).

Fig. XXXVI. ARABISCH KISTJE VAN IVOOR. (1)
Lengte 0,28 m.; hoogte 0,18 m.; breedte 0,19 m. — XIIIde eeuw

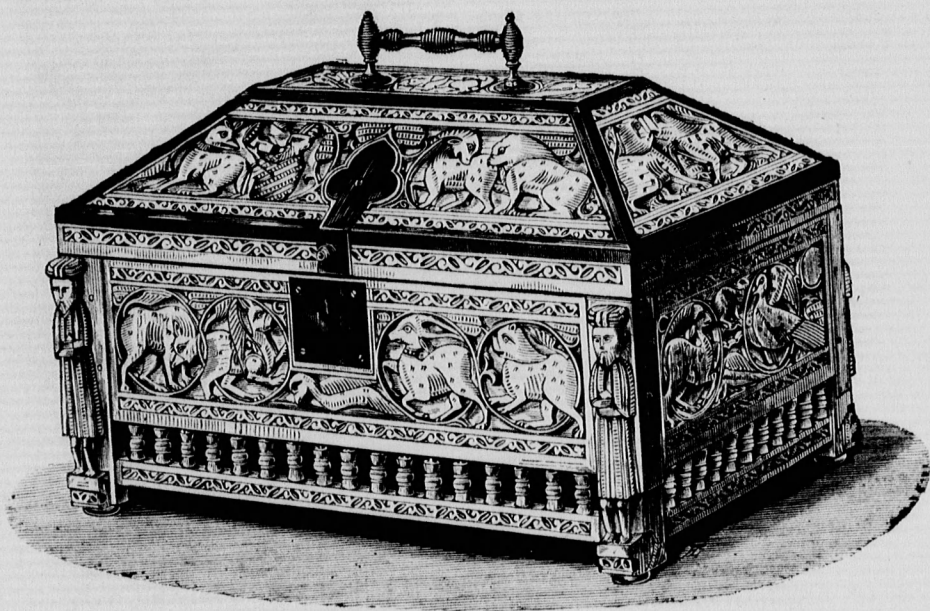

Fig. XXXVI. Dit prachtig uitgesneden kistje bevat eene ribbe van een der zeven Martelaren van Ephesus in de kerk vereerd onder den titel van Septem dormientes († 27 Juli 250), en gebeenten van nog andere Martelaren.

Fig. XXXVII. IVOREN DOOSJE.
Hoogte 0,075 m.; breedte 0,13 m.; diepte 0,025 m. — XIVde eeuw.

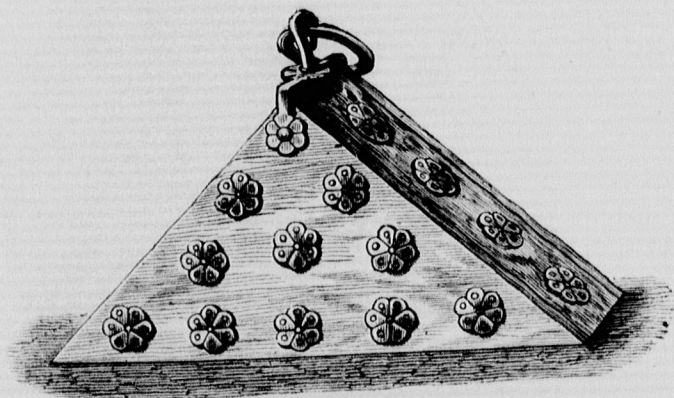

Fig. XXXVII. In dit zeldzame doosje, evenals het vorige en het volgende van Ooster-schen oorsprong, rusten Relieken van de hoofden der Hl. Martelaressen Amantia, Valentina, Felicissima en Constantia.

Eene der schuiven, welke verloren was, is in 1873 hersteld.

(1) Dit kistje werd aan de Schatkamer geschonken door de erfgenamen van den Hoogwelgebaren heer A. C. H. Michiels van Verduynen.

Fig. XXXVIII. ARABISCH KISTJE VAN IVOOR.
Lengte 0,365 m.; breedte 0,20 m.; hoogte 0,15 m. XIIIde eeuw.

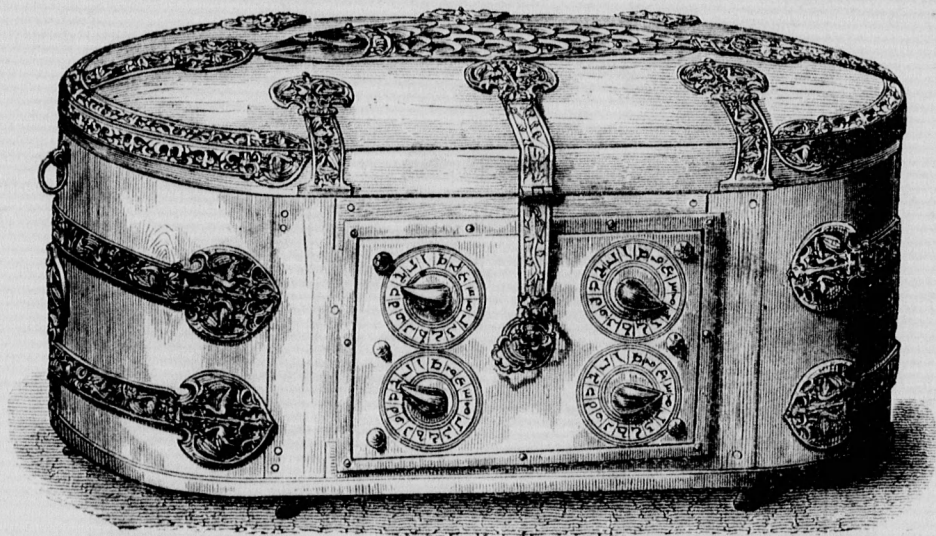

Fig. XXXVIII. Het hoofd van een der Gezellen van den H. Gereon hetwelk in dit rijk versierde kistje bewaard wordt, werd den 2 Augustus 1374, met nog verschillende andere Relieken van dezelfde Martelarenschaar († 10 Oct. 287) aan het Kapittel van St. Servaas, door dat van den H. Gereon te Keulen geschonken, Het deksel is versierd met een visch, het zinnebeeld van de verrijzenis en van de zegepraal van hen, wier gewijde overblijfselen in het kistje bewaard worden. De voorkant is voorzien van een geheim slot, waarop vier kringen met arabische letters, en in dezer midden vier beweegbare naalden, welke de letters van een naar willekeur te vormen woord moeten aanwijzen.

Fig. XXXIX. ZILVEREN KRAM.
Doorsnede 0,15 m.
XVIde eeuw.

Fig. XXXIX. Deze kram, van gedreven zilver met vergulde figuren, stelt den H. Servatius voor, terwijl hij met zijn pelgrimsstok eene fontein doet ontspringen en een Engel hem den drinkbeker brengt (zie bl. 14 en 15).

Fig. XL. MONSTRANS VAN VERGULD ZILVER.

Hoogte 0,80 m.; doorsnede van den voet 0,25 m. — XVde eeuw.

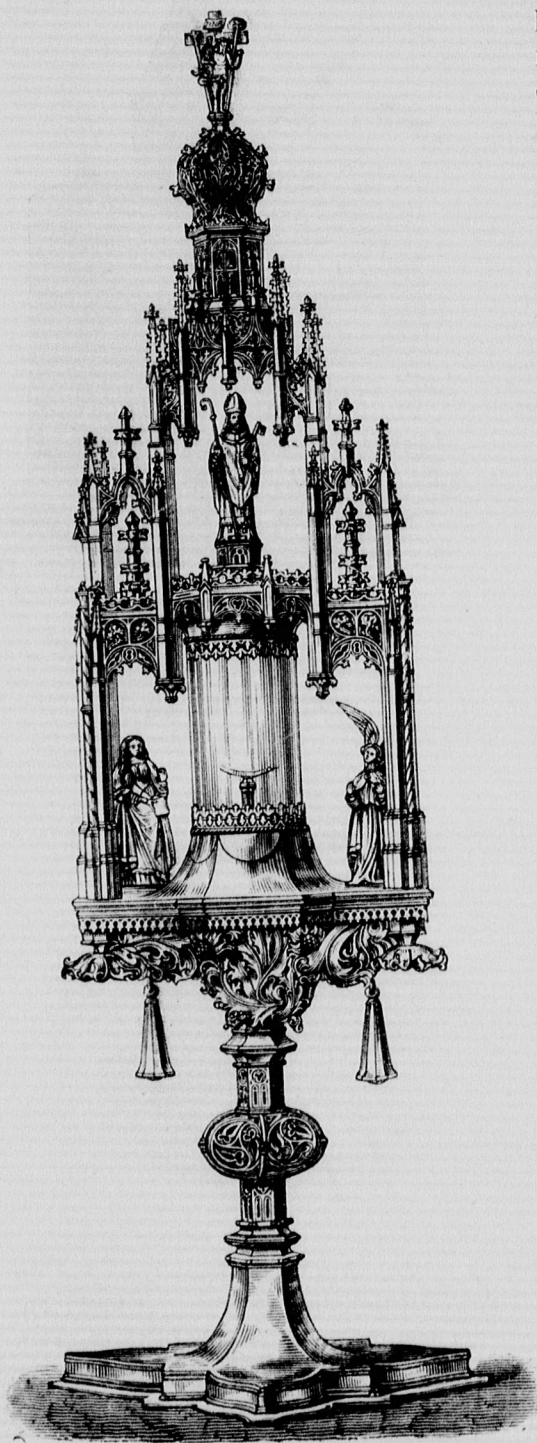

Fig. XL. Deze Monstrans van het Allerheiligste Sacrament, welke in 1873 hersteld werd, is een van de merkwaardigste voortbrengselen der Maastrichtsche goudsmeedkunst in de 15de eeuw. Sedert de gemelde herstelling is het beeldje van St. Servaas, onder het baldakijn, vervangen door Maria met het kind Jesus, terwijl de schoorpijlers met vier Bisschoppen van Maastricht prijken, te weten: de H. Servatius, de H. Monulphus, de H. Theodardus en de H. Lambertus.

Fig. XLI. ZILVEREN MONSTRANS.

Hoogte 0,146 m.; breedte van den voet 0,049 m. — XIVde eeuw.

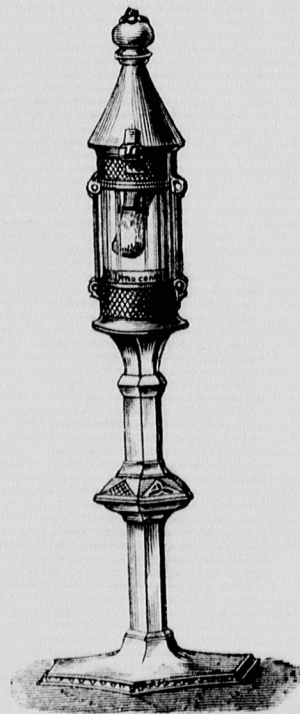

Fig. XLI. Dit zilveren Monstransje bevat eene Reliek van de beroemde Syracuseaansche Maagd en Martelares de H. Lucia († 13 Dec. 303).

Fig. XLII. IVOREN BUS,
met verguld zilveren beslag.
Hoogte 0,07 m. ; doorsnede 0,083 m. ; hoogte
van het koepeltje 0,06 m. ; doorsnede van
het voetstuk 0,036 m. XIIde eeuw.

Fig. XLII. In deze merkwaardige bus met verguld zilveren koepeltje, welke oorspronkelijk bestemd was om het Allerheiligste Sacrament te bewaren, berust een gebeente van den grooten Kerkleeraar den H. Ambrosius († 4 April 397), hetwelk vroeger in den Engel (Fig. XXVII) bewaard werd. Het beslag is in 1873 hersteld, de voet er bijgevoegd, en het binnenste met verguld koper bekleed. Vooral het verguld zilveren koepeltje, op twaalf heerlijk bewerkte rondbogen rustend, dat het busje bekroont, geeft aan hetzelfde een uiterst sierlijk aanzien.

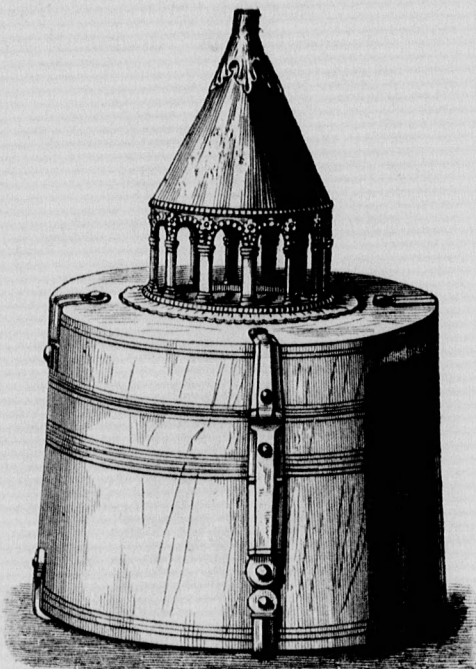

Fig. XLIII. IVOREN KISTJE, MET ZILVEREN BESLAG.
Lengte 0,175 m. ; breedte 0,08 m. ; hoogte 0,067 m. — XIVde eeuw.

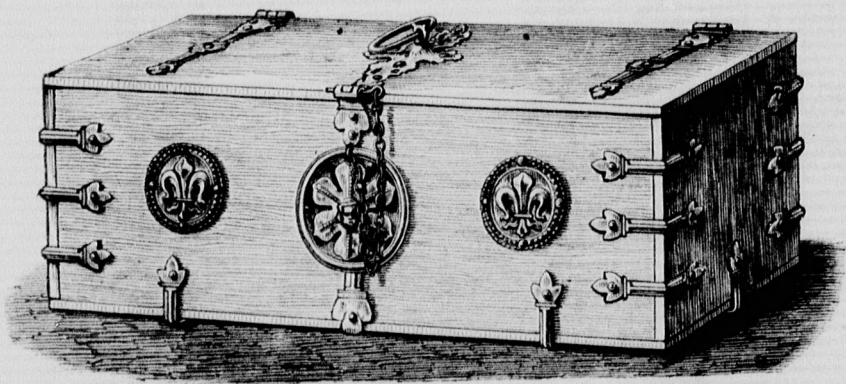

Fig. XLIII. Dit fraaie kistje bevat Relieken van den H. Bernardus, Abt en Kerkleeraar († 20 Aug. 1153) en Gerlach, Kluizenaar († 5 Jan. 1170). Op het deksel prijkt een lelievormig kruis, welks uiteinde tot slot dient ; een medaillon met zesbladige roos, te midden van twee kleine medaillons met leliën, siert den voorkant ; op den bodem is een groot medaillon bevestigd, waarop een ster met zes punten, welke in leliën eindigen.

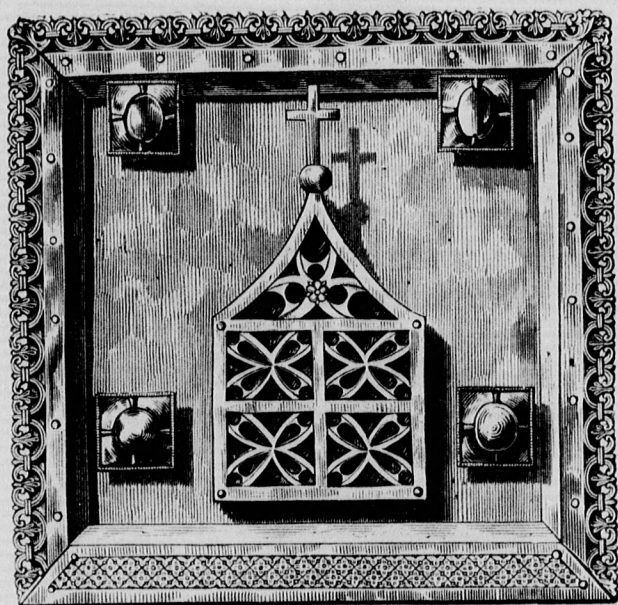

Fig. XLIV. TAFEL VAN
VERGULD KOPER.

Hoogte 0,31 m.; breedte
0,32 m.

XIIIde en XVIde eeuw.

Fig. XLIV. In deze tafel, welke van drie zijden met een prachtig bewerkt kam omgeven is, worden Relieken van de HH. Germanus, Bisschop van Parijs († 28 Mei 576) en Aldegonda, Maagd, († 30 Januari 685) bewaard.

Het opengewerkt gevelvormig kastje, dat de Relieken bevat, en in de XVIde eeuw aan de tafel werd toegevoegd, is door een cirkelvormig, met den stijl der tafel strookend kastje vervangen.

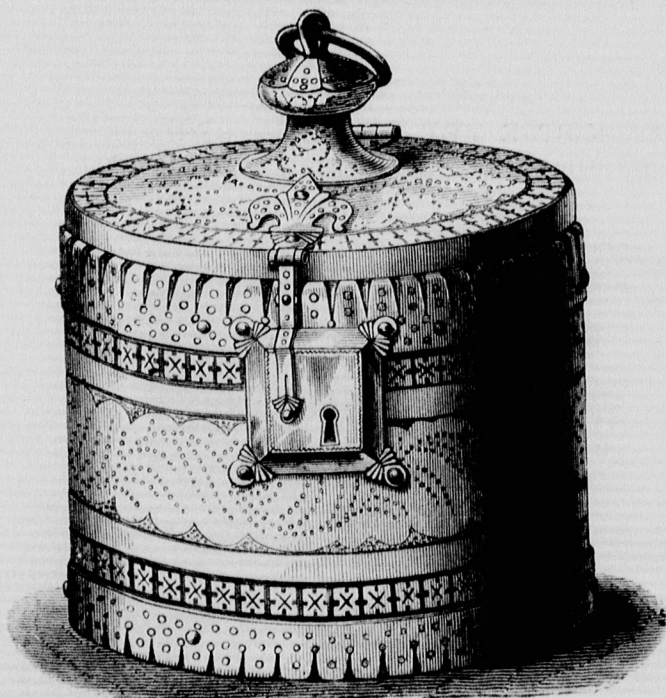

Fig. XLV. BUS VAN
VERGULD HOUT,
met verguld koperen beslag.

Hoogte 0,12 m.; doorsnede
0,13 m.

XIVde eeuw.

Fig. XLV. Deze bus, welke in 1873 hersteld is, bevat Relieken van de H. Euphemia Maagd en Martelares († 16 Sept. 303) De blauwe zijde met gouden leeuwen, waarmede de bus van oudsher inwendig bekleed is, is van Spaanschen oorsprong.

Fig. XLIV.
BORSTBEEELD
van gedreven
zilver

Hoogte 0,095 m.;
breedte van den
voet 0,096 m.
XIVde eeuw.

Fig. XLVI.
In dit borst-
beeldje bevindt
zich een tand
met nog andere
Relieken van
den H. Livinus,
Bisschop en
Martelaar († 12
November 657)

Dit beeldje
en het onder
Fig. XXX ver-
melde zijn ge-
schenken van
Abten van Ton-
gerloo

Fig. XLVII. IVOREN KISTJE MET ZILVEREN BESLAG.
Lengte 0,118 m.; breedte 0,066 m.; hoogte 0,04 m. — XIVde eeuw.

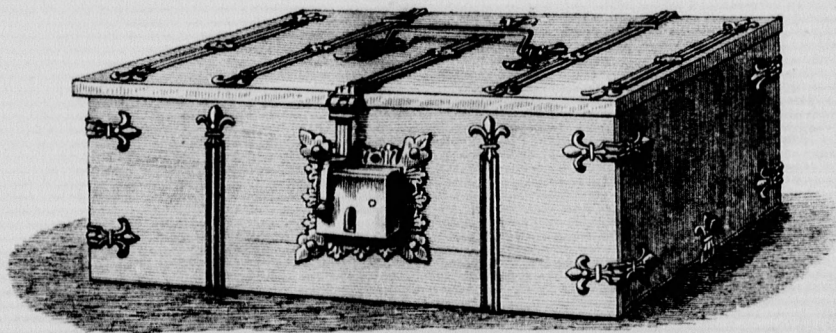

Fig. XLVII. Dit kistje, waarvan het zilveren slot zeer fijn bewerkt is, bevat Relieken van de HH. Switbertus († 1 Maart 713), Ludgerus († 26 Maart 809), en Severinus († 23 October 413).

Fig. XLVIII. IVOREN HOREN
met verguld zilveren en geëmail-
leerd beslag.

Lengte 0,475 m. ; grootste door-
snede 0,075 m. XIVde eeuw.

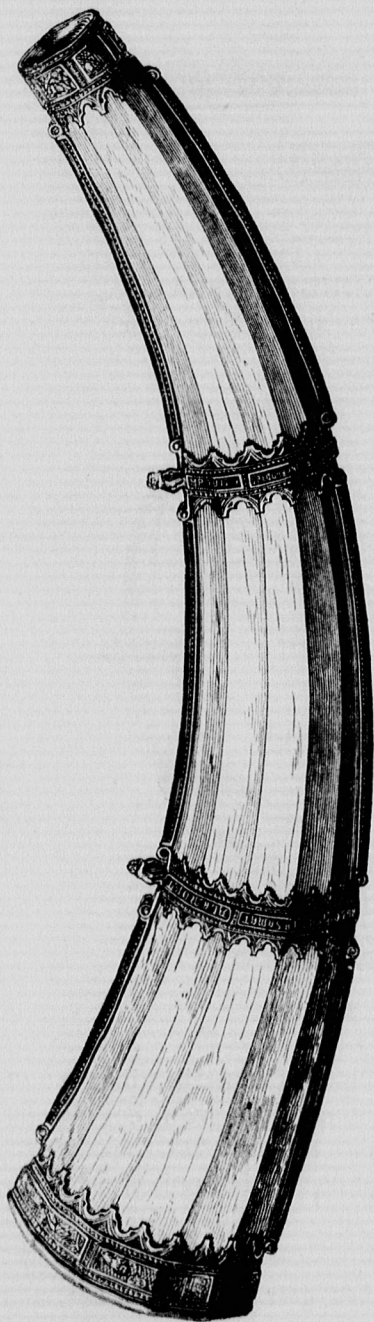

Fig. XLIX. JACHTTOONEEL
op Fig. XLVIII.

Fig. XLVIII—XLIX. Uit de jacht-
tooneelen, waarvan Fig. XLIX een
gedeelte in natuurlijke grootte voorstelt,
evenals uit het oud-Fransche opschrift
(Fig. L) op de zilveren banden van dezen
horen gegraveerd, blijkt dat hij oor-
spronkelijk voor de jacht gediend heeft.
Thans bevat hij eene rib en een tand
met nog andere Relieken van eene
Gezellin der H. Ursula. († 21 October
451). Het aantal dergenen, die met
de H. Ursula den marteldood geleden
hebben en, wegens de groote meerder-
heid, Maagden genoemd worden, of-
schoon ook geloovigen van andere stan-
den zich er onder bevonden, wordt in
ronde cijfers gebracht op elf duizend.
Dit groote getal, dat overigens op zich
zelf niets onwaarschijns heeft; berust
op de oudste en zekerste geschiedkun-
dige bescheiden, wier echtheid niet kan
betwijfeld worden.

Fig. L. Deze spreuken beteekenen :

„'t Is recht dat edel jager heet,
Wie 't vlugge hert te treffen weet.”

„Voor hem past deze horen niet,
Wiens pijlen de ever steeds ontvliedt.”

Fig. L. TWEE SPREUKEN op Fig. XLVIII.

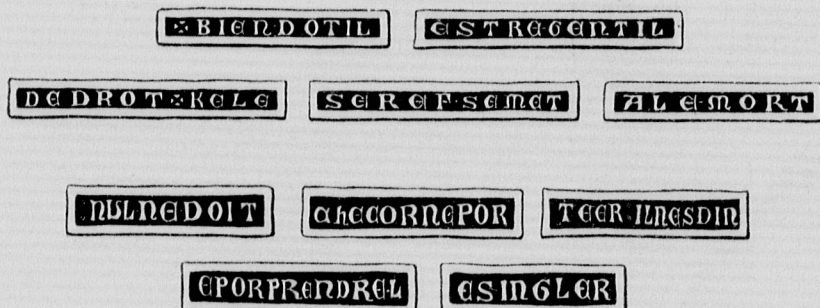

Fig. LI. BRUINE HOORN MET VERGULD BESLAG.
 Lengte 0,78 m.; grootste doorsnede 0,14 m. -- XVde eeuw.

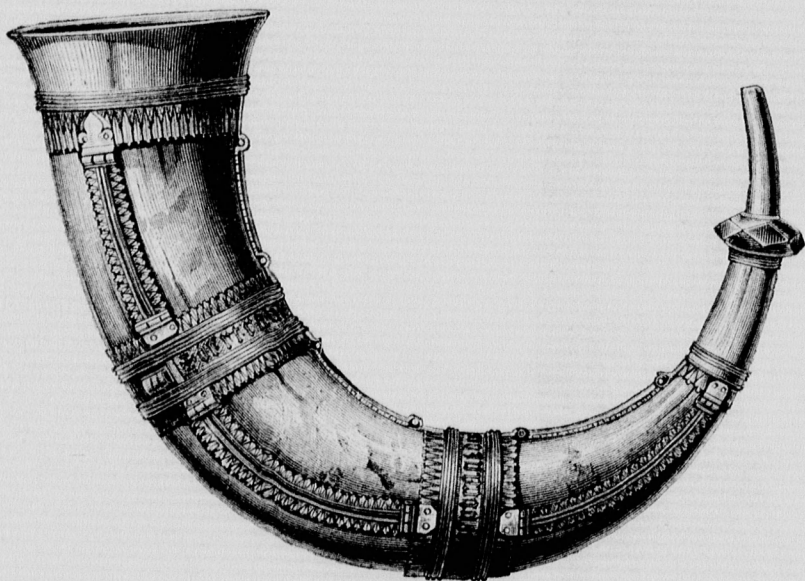

Fig. LI. Deze groote hoorn, van een buffelos afkomstig, diende aanvankelijk, volgens een zeer oud gebruik en naar huid van het daarop gegraveerd oud-Duitsch opschrift 1), tot drinkhoorn en bevat thans meerdere gebeenten van Martelaren uit het Thebaansche legioen († 22 Sept. 286). Het beslag werd in 1873 hersteld

1) Dit opschrift luidt: Der trank der in deme horne ist, den geseyne uns (De drank die in den hoorn is, gedijde ons.)

Fig. LII. MONSTRANS VAN
VERGULD ZILVER.

Hoogte 0,34 m. ; breedte van
den voet 0,128 m.
XIVde eeuw.

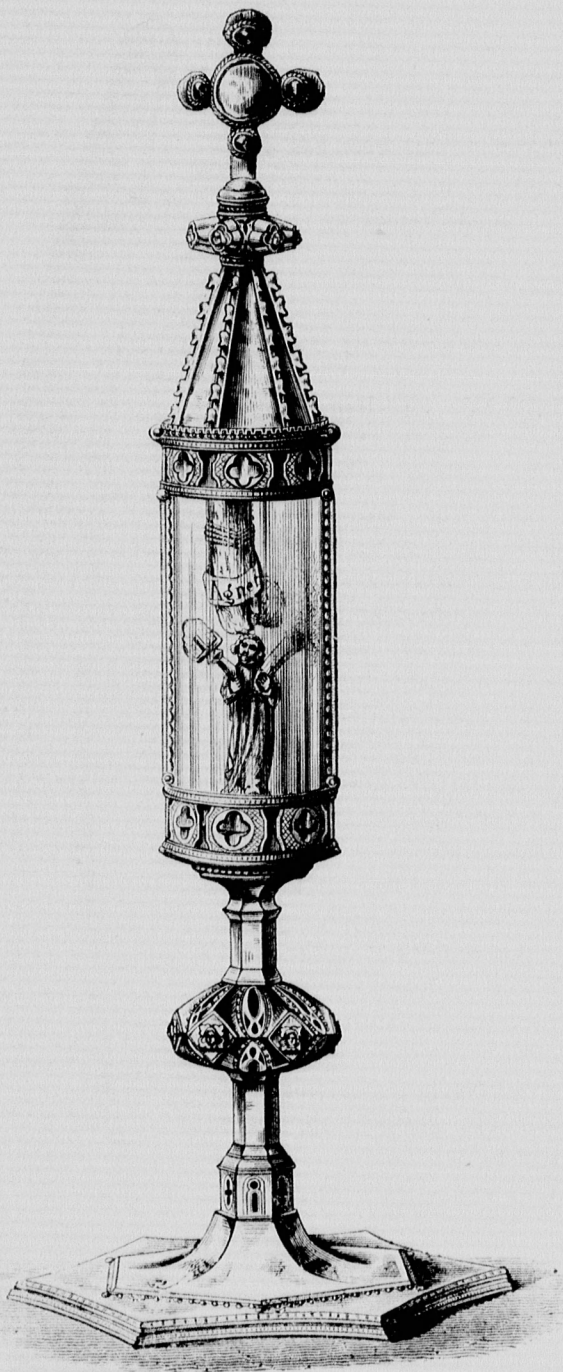

Fig. LII. Deze monstrans, in 1873 hersteld, bevat het stuk eener rib en andere Relieken van de beroemde Maagd en Martelares, de H. Agnes († 21 Jan. 305), wier lof, volgens de getuigenis van den H. Hiëronymus, door alle volken wordt bezongen.

Het beeldje, dat op den voet van den cilinder bevestigd is en de Heilige voorstelt, houdt in de linkerhand eenige haren van de Martelares, en in de rechter een steentje dat van haar graf schijnt genomen te zijn.

Bij de herstelling is de cilinder van bergkristal, die gebarsten was, door een anderen vervangen.

Fig. LIII. In dezen achthoekig gesneden hoorn bevinden zich Relieken van den H. Remaclus, Bisschop van Maastricht († 3 September 668) en van den H. Henricus, keizer († 14 Juli 1024). De banden welke geroofd waren tijdens de Fransche revolutie, zijn in 1873 in verguld zilver hersteld.

Fig. LIII.

IVOREN HOREN

met verguld zilveren beslag.

Lengte 0,32 m.; grootste
doorsnede 0,70 m.

XIVde eeuw.

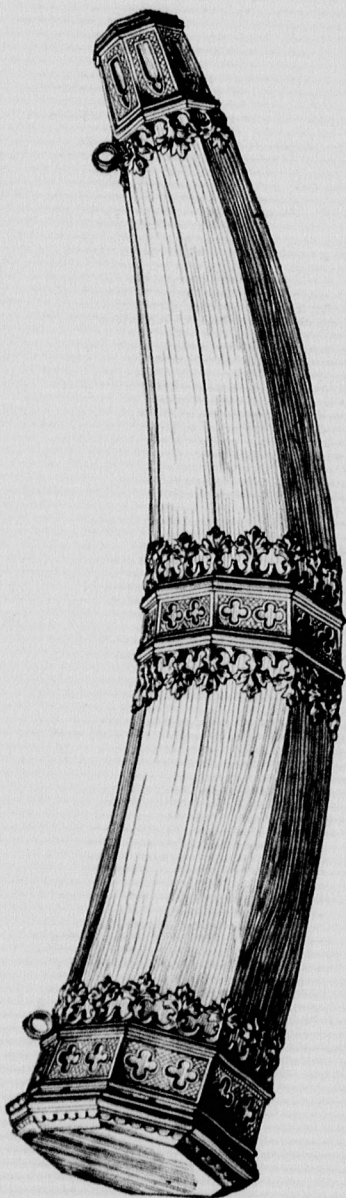

Fig. LIV. WITTE HOREN

met verguld zilveren beslag.

Lengte 0,55 m.; grootste door-
snede 0,066 m.

XIVde eeuw.

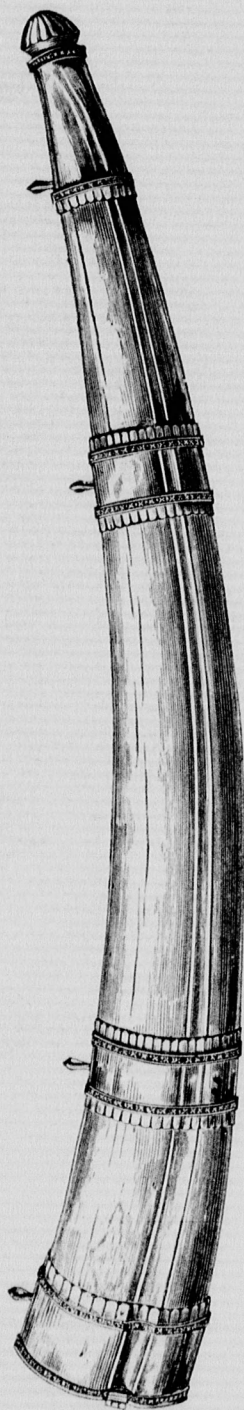

Fig. LIV. In dezen horen, waarvan het niet duidelijk blijkt dat hij uit ivoor bestaat, zijn Relieken van de Hl. Adrianus († 4 Maart 306) en Vitalis, Martelaren.

Deze beide Reliekenhouders, zoowel als de bij Fig. XLVIII vermelde, hebben oudtijds tot jachthorens gediend.

Dergelijke horens werden meerendeels in het noorden van Frankrijk vervaardigd, ten tijde dat de valkenjacht bij den hoogen adel in zwang was. Evenals vele andere kostbare voorwerpen, welke oorspronkelijk eene ongewijde bestemming hadden, werden zij voor en na door hunne bezitters aan kerken geschonken, en dan als Reliekenhouders benuttigd.

RELIEKEN, BERUSTEND IN HOUDERS OF KASSEN, WELKE NIET ZIJN AFGEBEELD.

- 1 Van de windelen en van de doornen Kroon van onzen Heer Jesus Christus, in eene vergulde koperen monstrans.
- 2 Van de kleederen der Allerheiligste Maagd Maria (15 Aug.), in een uit ivoor gesneden kastje.
- 3 Van den mantel van den H. Joseph (19 Maart), in een zwarten hoorn met zilveren beslag.
- 4 Eene ribbe van de H. Moeder Anna (26 Juli), in eene vergulde zilveren monstrans.
- 5 Van de H. Elisabeth (5 Nov.), de nicht van Maria, in een zwarten hoorn met verguld koperen beslag.
- 6 De lichamen van de HH. Valentius, Monulphus, Gondulphus en Candidus, Bisschoppen, in eene prachtig vergulde houten kist.
- 7 Van het hoofd van den H. Martinus, Bisschop van Tongeren († 21 Juni 276), in een verguld houten borstbeeld.
- 8 Van het hoofd van den H. Valentinus, Bisschop van Tongeren († 7 Juni, begin der 4de eeuw), in een verguld houten borstbeeld.
- 9 Van het hoofd van den H. Monulphus, Bisschop van Maastricht († 16 Juli 599), in een verguld houten borstbeeld.
- 10 Van het hoofd van den H. Gondulphus, Bisschop van Maastricht († 16 Juli 607), in een verguld houten borstbeeld.
- 11 Van het hoofd van den H. Amandus, Bisschop van Maastricht († 6 Febr. 684), in een verguld houten borstbeeld.
- 12 Van het hoofd van den H. Candidus, Bisschop († 7 Juni, einde der 4de eeuw), in een verguld houten borstbeeld.
- 13 De dalmatica van den H. Monulphus, in eene ivoren kist.
- 14 Een vinger van den H. Domitianus, Bisschop van Maastricht († 7 Mei 560), in eene vergulde koperen monstrans.
- 15 Van den H. Lambertus, Bisschop van Maastricht en Martelaar († 17 Sept. 709), in eene vergulde en geëmailleerde monstrans.
- 16 Van de HH. Petrus en Paulus, Apostelen, († 29 Juni 67), en van den H. Stephanus, eersten Martelaar († 26 Dec. 35), in eene vergulde koperen monstrans.
- 17 Van den arm van den H. Bartholomeus († 24 Aug. 71) en van den H. Andreas († 30 Nov. 62), Apostelen, in eene vergulde koperen monstrans.
- 18 Van de HH. Simon en Judas Thaddeus († 28 Oct. 1ste eeuw) Apostelen, in eene vergulde koperen monstrans.
- 19 Van het bloed der HH. Apostelen, in een verguld zilveren hartje.
- 20 Van het kruis van den H. Apostel Andreas, en van den H. Aegidius, Abt, († 1 Aug. 6de eeuw), in twee zilveren harten.
- 21 Van den H. Amor, Belijder († 8 Oct. 9de eeuw), in een houten kistje, met verguld koperen beslag.

- 22 Van de H. Maria Magdalena († 22 Juli, 1ste eeuw) in een zwarten hoorn.
- 23 De voorarm van den H. Mauritius Martelaar, in een houten verzilverden arm.
- 24 Van den arm van den H. Urbanus, Paus en Martelaar, († 25 Mei 230), in een vergulden houten arm.
- 25 Van den arm van den H. Bertuinus, Bisschop († 11 Nov. 698), in een vergulden houten arm.
- 26 Van den H. Remigius, Bisschop, († 13 Jan. 533), in een rond ivoeren doosje.
- 27 Van de H. Philomena, Maagd en Martelares († 10 Aug. 3de eeuw), in eene vergulde monstrans.
- 28 Van den H. Petrus, Martelaar, († 29 April 1252) en van nog andere Heiligen, in eene koperen vergulde en geëmailleerde bus.
- 29 Van de H. Barbara, Maagd en Martelares († 4 Dec. 306), in een gedreven beeldje van verguld koper.
- 30 Van de HH. Georgius († 23 Apr. 303), Christophorus († 25 Juli 3de eeuw), en Mauritius, Martelaren, in eene vergulde koperen monstrans.
- 31 Van de HH. Juliana, Maagd en Martelares († 16 Febr. 299), Walburgis, Maagd, Margarita, Maagd en Mart. († 20 Juli 275) en Petronilla, Maagd († 31 Mei, 1ste eeuw), en Felicitas, M. en M. († 23 Nov. 164), in een ivoeren kistje met zilveren beslag.
- 32 Van den H. Magnus, in een bruin hoorn met verguld koperen beslag.
- 33 Van de HH. Eligius, Bisschop († 1 Dec. 659) en Marculphus, Abt († 1 Mei 558) in eene zilveren doos.
- 34 Van den H. Hyacinthus, Belijder, († 16 Aug. 1257), in eene zilveren doos.
- 35 Van den H. Medardus, Bisschop († 8 Juni 545) in een kastje van albast.
- 36 Van den H. Ignatius, Belijder († 31 Juli 1556) in een verzilverd houten kistje.
- 37 Een vingerlid van den H. Franciscus Borgias, († 10 Oct. 1572), in een ivoeren kistje met koperen beslag.
- 38 Van den H. Liborius, Bisschop († 23 Juli 390) en van den zaligen Petrus Canisius († 21 Dec. 1597), in een venetiaansch doosje.
- 39 Van den H. Carolus Borromeus, Bisschop († 4 Nov. 1584), in een ivoeren kistje.
- 40 Van den H. Antonius van Padua, Belijder († 13 Juni 1231), in een ivoeren busje.
- 41 Van de H. Amelberga, Weduwe († 10 Juli 690), in een kasuarisei, met verguld zilveren beslag.
- 42 Van de H. Isoburgis, Maagd, van den H. Mauritius en andere Heiligen, in eene uitgesneden kokosnoot, met zilveren invatsel.
- 43 Van den H. Paulus van het kruis, Belijder († 28 April 1775), in een ivoeren kistje.
- 44 Van den H. Benedictus, Abt († 21 Maart 543), in eene vergulde en geëmailleerde gevelvormige kas.
- 45 Van de HH. Agnes, Lucia, Agatha en Victoria, Martel. in een vergulde koperen monstrans.
- 46 Van de HH. Petrus en Marcellinus, Martel. in een vergulden koperen houder.
- 47 Van den H. Blasius in een vergulden koperen houder.
- 48 Van den H. Lambertus († 17 Sept. 708) in eene verg. koperen monstrans.
- 49 Van den H. Pancratius, in een lederen doosje.

RELIEKEN, VOOR WELKE MEER PASSENDE HOUDERS NOG
MOETEN VERVAARDIGD WORDEN.

- 1 Van de HH. Stephanus (1ste eeuw), en Laurentius, († 10 Aug. 258), Martelaren.
- 2 Van den H. Theodardus, Bisschop van Maastricht en Martelaar († 10 Sept. 668).
- 3 Armbeen van den H. Sebastianus, Martelaar († 20 Jan. 288).
- 4 Van de H. Jacobus, Stephanus, Martinus van Tours en Margarita.
- 5 Manipel en brief van den H. Franciscus van Sales, Bisschop.
- 6 Preek van den H. Alphonsus, Bisschop en Kerkleeraar († 1 Aug. 1787).
- 7 Van de HH. Apollinaris, Bisschop en martelaar, Vincentius, Felix, Peregrinus en andere Martelaren.

VERDER BEVINDT ZICH IN DEN SCHAT

- 1 Een koperen aquamanile, in vorm van een leeuw, XIIIde eeuw.
 - 2 Een koperen doopschotel, XVde eeuw.
-

GEBED DER KERK,

op het Feest der Heiligen, wier Relieken in deze Kerk rusten.

O God, die in de overblijfselen uwer Heiligen wonderen uitwerkt, vermeerder in ons het geloof aan de verrijzenis, en maak ons deelachtig aan de onsterfelijke glorie, waarvan wij het onderpand in hunne asch vereeren. Door Christus, onzen Heer. Amen.

AANHANGSEL.

In de *Antiquités sacrées conservées à Maestricht* zijn op bl. 27 de plechtigheden vermeld, bij de zevenjarige vertooning der HH. Relieken gebruikelijk. Na de verschijning van gemeld werk is het gelukt eenige bescheiden terug te koopen, welke voor ongeveer 20 jaren uit de Schatkamer verdwenen waren en meer bepaalde inlichtingen omtrent die plechtigheden in de 15de eeuw verstrekken.

Op de galerij achter het koor werden dan getoond: 1e de Grafdoek (*sudarium*) van S. Servaas, en zijn Bisschopsstaf; 2e een rood of purperen kleed dat evenals het voorgaande bij hem in het graf had gelegen, en zijn Pelgrimsstok; 3e een kleed met prachtige figuren, dat bij de verheffing in 726 op zijn lichaam gelegd was, en zijn Kelk met pateen; 4e het Hoofd van S. Servaas, zijn gouden kruis, en de arm van den H. Apostel Thomas.

Voor iedere vertooning riep de priester, die belast was de Relieken aan te kondigen: „Laat ons bidden den Almachtigen God, dat wij dit waardig heilighdom zoo mogen aanschouwen, dat daar Gods eer aan gelegen zij en onzer zielen heil.” Na de vierde aankondiging vestigde dezelfde priester de aandacht der pelgrims op de overige Relieken, welke binnen de kerk te zien waren, herhaalde de woorden: „Laat ons bidden” enz., en voegde daarbij tot besluit: „want wy hyer versaemt syn om aflat ende genaede te verwerven, soe laet ons bidden eerst voer den geestelycken Staet, voer onsen heyligen Vader den Paus van Romen, voer syn Cardinalen, Busschoppen, sonderlinge voer onssen Eertsbusshop van Cuelen ende voer onssen genedighen Heer Busschop van Ludick, ende voer alle geestelycke persoenen waar sy woonachtich syn. Voert soe sult ghij mij oeck helpen bidden voer den werentlycken Staet, voer onssen alder genedichste Heer den Roemschen Keyser, voer onssen genedighen Heer den Koninck van Romen, ende sunderlinghe voer onssen genedighen Heer Philips Hertoge van Oistenryck, Burgondien, Brabant, etc. Ende voert voer allen anderen Koninghen, Hertogen, ende graven, ende voer die Kerke van Sint Servaes, voer die goede stadt van Tricht, ende voer alle persoenen die sich met Godt geneeren, voer die titlycke vruchten, voer alle pelgrims die hier geweest syn oft moegen coemen, ende sunderlinghe voer alle levenden en doeden tzo troesten en tzo halpen. Spreekt algader *Pater noster* ende *Ave Maria*.

HEILIGDOM

VAN

O. L. VROUWE-KERK.

GRIEKSCH DOOSJE van zilver en goud, met geëmailleerde en gedreven figuren.

Hoogte 0,09 m.; breedte 0,073 m.; diepte 0,017 m.

XIII eeuw.

Fig. LV. VOORZIJDJE.

Fig. LV. De voorzijde van dezen zoo zeldzamen en kostbaren Reliekenhouder, stelt op een gouden plaat de Moeder Gods voor, op het oogenblik dat het eeuwige Woord in haren maagdelijken schoot gaat nederdalen. De H. Maagd houdt hare handen en blikken ten hemel verheven, de komst van den Zoon Gods, die nu ook haar zoon gaat worden, in diepen eerbied en uiterste nederigheid, afwachting.

Deze voorstelling welke den stempel der grieksche kunst draagt, is bewerkt in het zoogenaamd doorschijnend en in vakjes verdeelde email.

Fig. LVI. De keerzijde van het doosje stelt de Blijde Boodschap voor. Rechts staat O. L. Vrouw links de Aartsengel Gabriël. Beide figuren zijn meesterlijk gedreven op een zilveren plaat. De Aartsengel spreekt tot Maria den hemelschen groet: Wees gegroet vol van genade, de Heer is met u.

In het doosje wordt wierook bewaard van de III. Driekoningen.

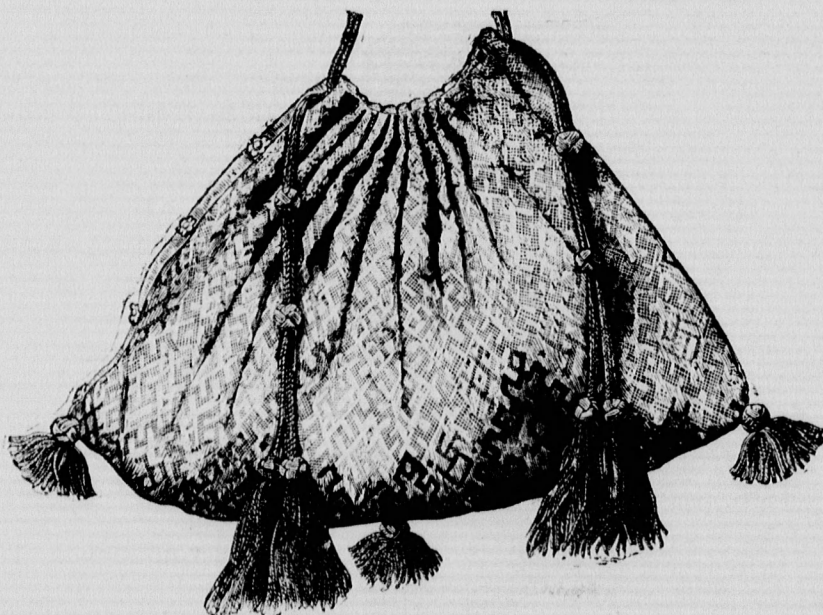
Fig. LVI. KEERZIJDE.

Het is zeer waarschijnlijk dat dit uiterst merkwaardig doosje, met zijn inhoud, ten tijde der kruistochten uit het Oosten werd medegebracht en aan het Kapittel van O. L. Vrouw ten geschenke gegeven.

Fig. LVII. De zijde der beurs welke de gravure vertoont is bewerkt, zooals men ziet, met de traditioneele grieksche figuren, bekend onder den naam van meander- of kronkel-figuren, welke voor borduurwerken op kanefas in voege zijn gebleven van af den Klassischen tijd der Romeinen, geheel de Middeleeuwen door, tot aan de XVe eeuw.

Fig. LVII. RELIEKEN-BEURS,
van geborduurde zijde. — XIVde eeuw.

De keerzijde der beurs is op eene andere wijze versierd, namelijk met ornamenten uit het planten- en dierenrijk, welke afwisselend op witte blauwe en roode ruiten geborduurd zijn.

Fig. LVIII. GEBORDUURDE RELIEKEN-BEURS, met opschriften;
Hoogte 0,15 m.; breedte 0,17 m — XVde eeuw.

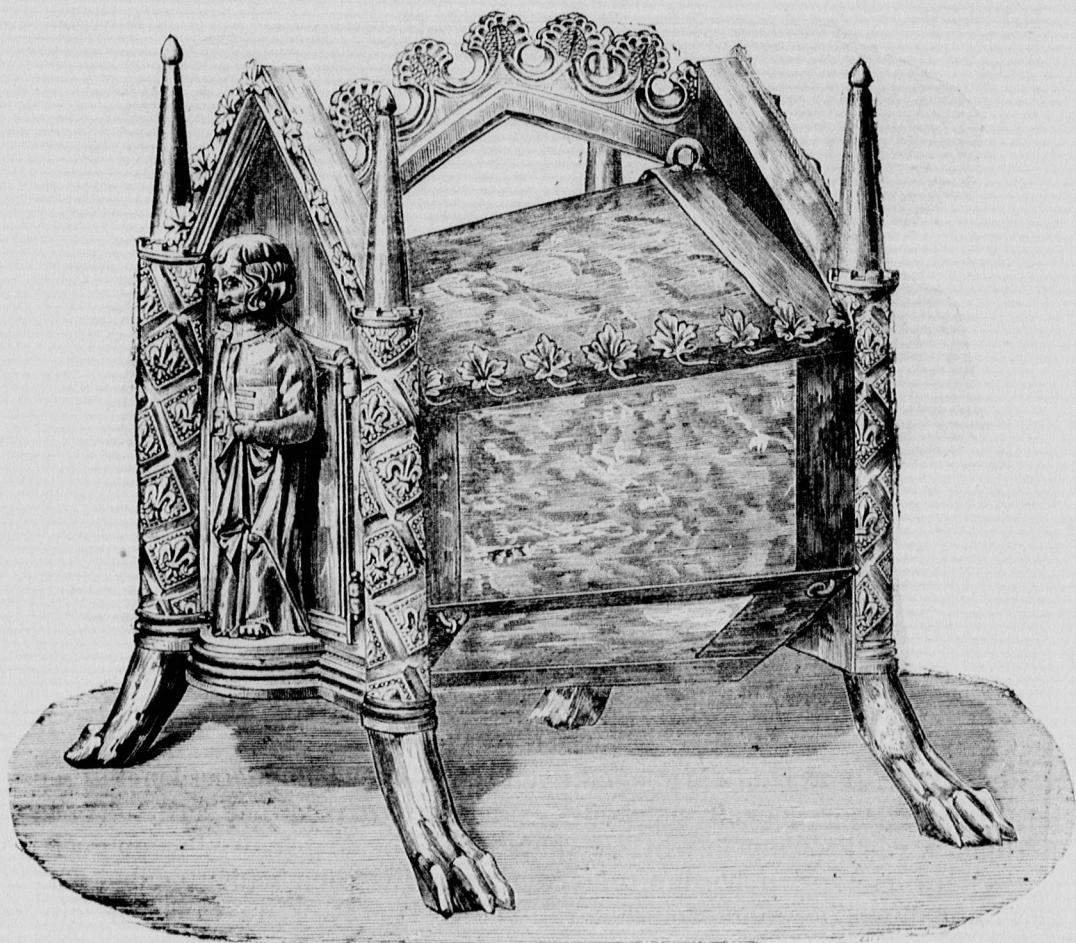

Fig. LVIII. Deze beurs is gemaakt van rood fluweel en gevoerd met groen taf. Aan de vier hoeken der beurs en aan de twee van het sluitstuk, zijn sierlijke kwastjes aangebracht. De voorzijde welke de gravure te zien geeft, is versierd met rijk geborduurd loofwerk waartusschen schrijfbanden slingeren, op dewelke eenige woorden van het Salve Regina te lezen zijn.

Zooals de meeste Relieken-beursen welke in de Kerkelijke Schatkamers der Middeleeuwen worden opbewaard, zal ook deze beurs aanvankelijk gediend hebben als almoezenbeurs welke door een aanzienlijke dame, vooral bij het bezoek der kerkelijke diensten, gebruikt is geworden. En dit is niet in strijd met de woorden van den gewijden lofzang, welke op de beurs geborduurd zijn, en oorspronkelijk een godsdienstig doel aan derzelve zouden toekennen. Immers in de Middeleeuwen was de godsdienst dermate in het dagelijksch leven doorgedrongen, dat zij ook op ongewijde voorwerpen, ja, op gewone huismeubelen, haren invloed door beeld en schrift deed gelden.

Fig. LIX. Dit kistje is zamengesteld uit een zeskantig gepolijst bergkristal dat van binnen hol is, en uit een koperen omvatting welke door de hand van den goudsmid op de sierrijkste wijze bewerkt is. Aan beide einden van het kristal verheft zich een rijk versierd geveltje, waartegen

Fig. LIX. RELIEKEN-HOUDER van verguld koper en bergkristal.
 Hoogte 0,15 m.; lengte 0,12 m.; breedte 0,09 m. XIIIde eeuw.

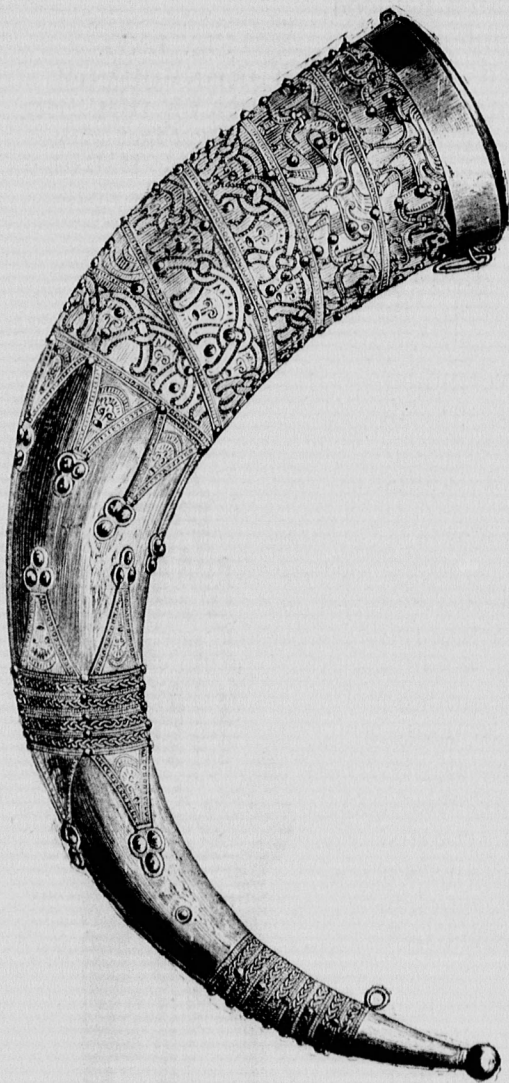

heiligentiguitjes geplaatst zijn; de toppen der geveltjes zijn verbonden met eenen kam wiens weelderige bladeren uiterst fijn zijn gedreven.

In de holte van het kristal bevindt zich een glazen cilinder, waarin een fleschje vervat is, dat voor twee derde gevuld is met olie, die gedropen is uit de beenderen van den H. Nicolaas.

Fig. LX. De eigenaardige versierselen waarmede deze ossenhoren is opgeluisterd bewijzen duidelijk dat hij van oosterschen oorsprong is. De stof, waaruit de garnituur vervaardigd is, heeft geene bijzondere waarde: zij bestaat uit tinnen plaatjes, die uiterst keurig gedreven zijn, en daarna verguld zijn geworden. Het bovenste gedeelte dezer garnituur bestaat uit vijf naast elkander geplaatste banden, waarvan de twee eerste versierd zijn met fantastische dieren, wier staarten zijn zamengestremgeld. De drie volgende

Fig. LX. HOREN met oostersche
versierselen.
Lengte 0,53 m. ; doorsnede der opening
0,10 m.

banden vertoonen tusschen zamen-
gevechte boogvormige takken,
fantastische, half-menschelijke half-
dierlijke koppen, welke zich her-
halen op de driehoekige aanhang-
sels, die bij wijze van franjes de
banden afsluiten. Deze versieringen
worden naar beneden nog twee
maal herhaald, en zulks in tegen-
overgestelde richting als aanhan-
gels der vier smalle naast elkander
geplaatste bandjes met gevlecht
ornement.

Acht soortgelijke smalle bandjes
met gevlecht ornement bevinden
zich insgelijks bij de punt. De band,
die de opening van den horen
omsluit is zonder sieraad.

Men bemerkt daar een ijzeren
ring, terwijl een tweede ring aan
de punt is geplaatst. Aan deze
ringen werd de koord bevestigd
welke diende om den horen bij
plechtige Relieken-processies te
dragen.

Het is zeer waarschijnlijk dat
deze horen in eene of andere oos-
tersche stad door de kruisvaarders
werd aangekocht en naar hier over-
gebracht, tevens met de fragmenten
van de zaal des Avondsmaal en van
de plaats waar de H. Geest op de
Apostelen was neêrgedaald, welke
fragmenten oudtijds in den horen
werden opbewaard.

Fig. LXI. Meerdere kerken beroemen zich gedeelten van de lendebanden
der Moeder Gods te bezitten. Sedert de eerste eeuwen der kerk was deze
Reliek reeds in groot aanzien. Om haar te vereeren bouwde de Keizerin
Pulcheria te Constantinopel twee prachtige bazilieken. Reeds in de zevende
eeuw werden de Relieken van den H. Gordel vereerd in 't Frankische Rijk.
In de dertiende eeuw was de vereering van den H. Gordel reeds in voege
in de kerk van O. L. Vrouw, alwaar zij met bijzondere godsvrucht ge-
schiedde. De H. Reliek mocht niet worden vertoond dan met verlof

**Fig. LXI. ZILVEREN RELIEKEN-HOUDER MET DEN GORDEL
VAN DE HEILIGE MAAGD MARIA.**

Lengte 0,585 m.; breedte 0,038 m. — XVde eeuw.

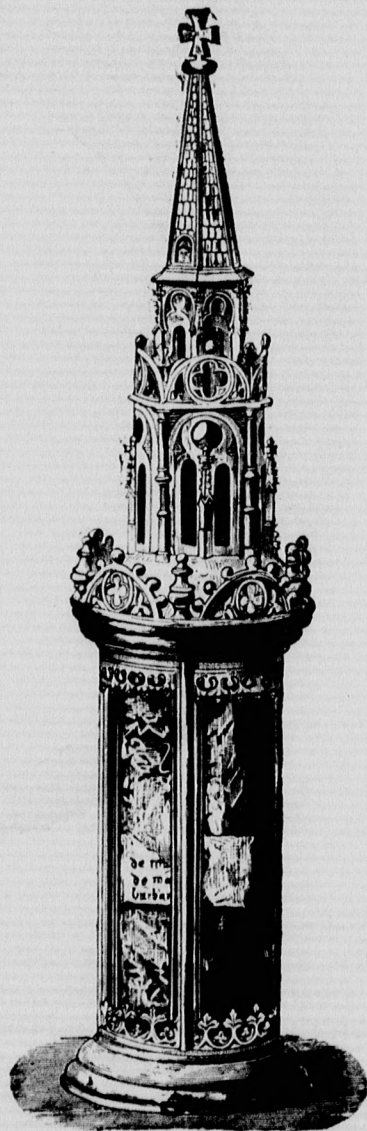
des Kapittels, en dan nog door een priester die nuchter was en met de priesterlijke gewaden bekleed.

Wat nu den Relieken-houder aanbetreft, deze gelijkt op een hollen muur, wiens achterzijde is afgesloten door een zilveren plaat, waarop steenen gegraveerd zijn, terwijl de voorkant is bedekt met dunne blaadjes mica, welke genoeg doorschijnend zijn om de H. Reliek die in de holte ligt te laten waarnemen. De bovenkant van den muur is versierd met een keurig bewerkten vergulden kam; terwijl de uiteinden, (of de gravure niet zichtbaar), voorzien zijn van geveltjes waarin zich kleine beeldjes bevinden.

Fig. LXII. Men weet dat de vader van de H. Barbara, eene verre reis moettende ondernemen, zijne dochter in eenen toren deed opsluiten om haar gedurende zijn afwezigheid in veiligheid te stellen; vandaar dat de H. Barbara doorgaans wordt afgebeeld met een toren die op haren arm rust of aan hare voeten staat. Van daar ook dat de vaten waarin hare relieken berusten niet zelden den vorm hebben van een toren.

Zoodanig is ook deze relieken-houder der H. Barbara. Het is een zilveren toren bestaande uit drie verdiepingen en de spits. In de onderste verdieping worden in een glazen cilinder de Relieken van de H. Maagd opbewaard. Men ziet daar een strookje perkament waarop volgend opschrift in gothische letters geschreven staat: »de maxilla et de capite ste Barbare virg.» »Van 't kakebeen en van het hoofd der H. Barbara, Maagd.» Daarboven bevindt zich de tweede verdieping met vier blinde vensters; en vervolgens de

**Fig. LXII.
TORENVORMIGE
RELIEKEN HOUDER,
van zilver met over-
blijfsels van de H. Barbara.
XV—XVde eeuw.**

derde verdieping die zeskantig is, en eene zeskantige spits draagt, welke met gedreven leijen bedekt, en met een kruis bekroond is.

Aan den voet dezer spits ontwaart men een klein venstertje, waarin een menschenhoofd geplaatst is. Dit wijst op Dioscorus, de vader van Barbara, die uit haat tegen het christendom, zijne eigene dochter op de gruwelijkste wijze vermoordde.

VERSCHEIDENE RELIEKEN, WELKE VERDER IN DE SCHATKAMER VAN O. L. VROUWE-KERK BERUSTEN.

- 1 Een verzilverd borstbeeld bevattend een groot gedeelte van den schedel van den H. Bartholomeus, Ap.
- 2 Twee cilinders met zilveren montuur, bevattende de eene van de doornenkroon, de andere van de spons des Heeren.
- 3 Een Romaansche pyxis van verguld koper.
- 4 Een groot houten horen met relieken der Martelaars van 't Thebaansch Legioen.
- 5 Het hoofd van een onbekenden Martelaar.
- 6 De Dalmatica van den H. Lambertus.
- 7 Twee ronde ivoren doozen, met Relieken van den H. Bernardus en andere Heiligen.
- 8 Ivoren horen, gevat in verguld koper.
- 9 Zilveren reliekenhouder met fragmentjes van de kolom der geesseling.
- 10 Zilveren doos, met eene voorstelling der H. Veronica en deze woorden *salve facies nostri Redemptoris*.
- 11 Afbeeldsel van de H. Maagd geschilderd door den H. Lucas.
- 12 Een borstkruis van verguld zilver.
- 13 Drie vierkante koffertjes met relieken.
- 14 Reliek van den H. Rochus in zilver vervat.
- 15 Reliek van den H. Joannes Nepomucenus.
- 16 Een stukje van de stoel van den H. Hubertus.
- 17 Drie looden kistjes met relieken, voortkomende uit oude altaren.
- 18 Vijf doozen met relieken.
- 19 Hoofd van eene der gezellinnen der H. Ursula.
- 20 Twee hoofden van gezellen des H. Gereons.
- 21 Acht monstransen uit de Renaissance-tijd met relieken van de H. Maria Magdalena; van de H. Catharina; van de HH. Hubertus en Nicolaas;

van de H. Barbara; van den H. Tranquillus; van den H. Servatius; van den H. Petrus van Alexandrie; en van de H. Petronilla.

De schat van O. L. Vrouw bezat vroeger nog twee zeer merkwaardige heiligdomhouders. Vooreerst een reliekenkruis, zeer rijk versierd met goud en email, en vervat in een gouden omslag met gedreven figuren.

De tweede reliekenhouder van het H. Kruis, veel grooter dan de voorafgaande, werd aan den schat geschonken in 1204 door den roomschen Keizer Philippus. Het had veel overeenkomst met het groote Kruis dat in den schat van St. Servaas wordt opbewaard en hiervoor op bl. 19 is afgebeeld; maar het was veel rijker, daar het gemaakt was van zuiver goud, en versierd aan de voorzijde met vijf gedreven figuren.

Deze twee kostbare Relieken-Kruisen, welke gedurende de invasie der fransche Republikeinen waren verborgen gehouden, werden in 1837 overhandigd aan den Eerw. Heer Rich. Lysens, den eenigen kanunnik van O. L. Vrouw te Maastricht aanwezig, en toenmaals pastoor van Sint-Mathias, die dezelve naar Rome liet bezorgen, en aan Z. H. Paus Gregorius XVI ter hand stellen. Om het gemis van beide merkwaardige kleinoodiën eenigermate te vergoeden, schonk Z. H. Pius IX, in 1862, aan O. L. Vrouwe-kerk het schoone Reliquarium van het H. Kruis, hetwelk thans in den schat wordt opbewaard.

